

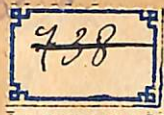

10

16364

144

№ 103

~~463~~
789

360

ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

ԵՂԱՆԱԿ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ

Ի ՊԵՅՍ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՅ

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سنک رخصتیلہ طبع اولیٰ تمسدر

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Մ. Յ. ԱՂԱՊԱԼԵԱՆ

ՎԱՐՆԵՐՈՅԵԱԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՏՆՍՉՈՒԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1881

✓ 360

570

ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

ԵՂԱՆԱԿ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ

Ի ՊԵՏԱՎԱՐԺԱՊԵՏԱՑ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

Մ. Յ. ԱՂԱՊԱՂԱՆԵԱՆ

ՎԱՐՆԵՐԱՑԵԱԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏԳՆԻՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ

1881

16364

36234

ԱՌ

ՄԵԾ. ԵՐԿՈՒՄ ՀԱՐԱԶԱՏՍ

ՏՕՔԹԷՕՐ ԱՐԹԻՆ

ԷՖԷՆՏԻ

ԵԻ

ԱՐԲՈՒՆԻ ԹԱՐԴՄԱՆ-ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ԿԱՐՆՈՅ

Մ Ի Ք Ա Յ Է Լ

ԷՖԷՆՏԻ

Ա. Հ Է Ք Ի Մ Ե Ա Ն

ԽՈՒՆ ԻՆՉ

ՆՈՒԷՐ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՅԱՐԳԱՆԱՅ

Մ. Յ. Ա.

ՍԽԵ Կ՝ 2473/55

268

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ամէն մարդու նուիրական պարտքն է ըստ չափու իւր օգնել իր ազգին եւ հայրենեաց :

Իբրեւ անհատ մ'ազգիս եւ իբրեւ զաւակ հայրենեացս փափաքեցայ իմովսանն Ազգիս ծառայութիւն մ'ընելով Հայ մանկտոյն մտաւորական զարգացմանը խուն ինչ նպաստել :

Ահա այս յուսով եւ այսու դիտմամբ համարձակեցայ սոյն գործոյն ձեռնամուկ լինիլ՝ ինձ առաջնորդ առնելով դարուս քանի մը նշանաւոր մանկավարժներու գործերը, յորոց թարգմանեցի կարեւոր մասերը յաւելցնելով կամ պակսեցնելով ինչ որ մեզ պատշաճ եւ յարմար թուեցաւ :

Մեր սոյն գործը երկու հատորէ բաղկացեալ է, որոց մին վարժպետաց (*) եւ միւսն աշակերտաց կը վերաբերի, այս վերջինն ունի չորս մաս որոյ Ա. մասին մէջ տղայք պիտի սորվին եւեւեւ կամ անգիտելիք անգիտելի, բացառելի, եւ չափաւոր անոնց հասերուն : Բ. Գ. մասանց մէջ տղայք դիմելու են եւ կամ անգիտելիք յարմարեցնելու ու եւեւեւեւեւ, իսկ Գ. մասին մէջ իբր քաղուած վերջին դիմելիք անգիտելիք հասերին հետեւեւեւ եւ բացառելիք ձեռնով, որպէս զի ուսածնին թէ՛ աղէկ տպաւորի իրենց մտաց մէջ եւ թէ կարող լինին անգիտելիք կամ դիմելիք :

Մեր մեր նպատակին հասած կը լինինք, եթէ այսու պատուարժան դաստոռաց փոքր ինչ օգնած եւ Հայ մանկտին ալ ասկէ օգուտ քաղած լինի : Յուսալով միանգամայն որ ներողամիտ աչօք կը նային մեր թերութեանց նկատելով դպրոցական պաշտօնէից աննախանձելի վիճակը, անոնց դրամական անձկութիւնը, կրած տառապանքը, բարոյական եւ ընտանեկան հոգն ու մտմտութիւնը, որք զըխաւորապէս իր մտաւոր զարգացմանը միշտ խոչընդոտ եղած են :

Մ. Յ. Ա.

(*) Խորհրդարանական Ժողովուրդական դաստոռաց որ անց երկու տարի առաջ ձեռնարկուեալ էր, իսկ այն դաստոռատ որոնք որ Եւրոպայի և Ամերիկայի վերջին տարիներէ, իսկ եւ որոնք հիմա միայն իրենց հոգն անհետեւ բնագիտութեան, բնապատմութեան, վաճառագիտութեան, արհեստագիտութեան և այլ ասոնց հետեւ գրեալ է պարտաւորութիւն, յորոց ինչպէս ըստ բնութեան լսուածն է օգտելի :

Փեստալոծծի, Ֆոէօպէլ և այլ նշանաւոր մանկավարժք նուիրեցին իրենց կեանքը տարրական ուսումը մշակելու և այնու տղայքները կրթելու. սոցա դաշափարները գրեթէ համայն Եւրոպիոյ դպրոցաց մէջ տարածուած է. դժբաղդաբար տակաւին մեր տարրական կամ ստորին դպրոցաց մէջ ոչ (բացառութիւնը չը մոռնալով), սակայն հարկ էր որ մեր մէջն ալ մուտ գտնար, քանի որ մենք զմեզ Եւրոպիոյ լուսաւոր շաւղացը հետեւող կը համարինք, և քանի որ այս իսկ է տղային զարգացման միակ և բնական ճամբան:

Տարրական կամ «բոլոր» դպրոցը ըսելով կը հասկցուին այն դպրոցները, ուր 6-7 տարեկան տղայք կ'ուսանին գիտութեանց տարերքը, այսինքն Յեոյ և Երոյ ուսումը: Չեւոց ուսումն այն է՝ որով տղայն կ'ուսանի բացատրել իր խորհուրդները այլոց, և հասկնալ այլոց խորհուրդները: Ստորին դպրոցաց մէջ այս ուսմունքներով կը հասկցուին Ընթերցանութիւն կամ Մայրենի լեզու, Գրութիւն, Գծադրութիւն և Երգեցողութիւն: Իսկ իրաց ուսումն այն է՝ որով տղային միտքը կը կահաւորի ծանօթութիւններով կամ իրերու վերաբերեալ գաղափարներով: Այս ուսմունքներով ալ կը հասկըցուին Իրաքիտութիւնը, Կրօնաքիտութիւնը ու Թո՛ւաբանութիւն:

Իրագիտութիւնը՝ որ մեր գործոյն գլխաւոր առարկայն է, կրնայ դաս տրուիլ 6-9 տարեկան տղայոց. բայց անոր մէջ եղած գրաւոր կրթութիւնները՝ որ աւելի դժուարագոյնն են, միայն հասակաւորներուն. իսկ բնասլատութեան առնուած առարկաները կրնան իբրեւ շարագրութեան նիւթ աւելի յառաջագէմ աշակերտաց տրուիլ:

Իրագիտութեան նպատակն է տղային մտաց մէջ

զետեղել իրական բաներուն հիմունքը. մասնաւորապէս Երկաշինութիւնը, Արհեստները, Բապարհութիւնը, Կերպարութիւնը (ուսումն ընտանեաց, հասարակութեան). բայց որովհետեւ Ընթերցանութիւնը, Գրութիւնը, Գծադրութիւնը, Երգեցողութիւնը՝ տղային միտքը չեն կրնար այնչափ ընդարձակել, որչափ որ պէտք է, ուստի զայն աւելի զարգացնելու համար, պէտք է մտցնել տղան բնական աշխարհին մէջ՝ իրագիտութիւններով. բարոյական-կրօնական աշխարհին մէջ՝ բարոյան-սրբազան պատմութեամբ. բաց ասկէ իրագիտութիւնն այս երեք օգուտներն ալ ունի,

Նախ՝ տղային կարողութիւնները մշակելով՝ կը զարգացնէ անոր դիտողութեան հոգին կամ միտքը, խորհրդաւորութիւնն ու դատումը, որոնք այնչափ հարկաւոր են ամէն ուսմանց և ամէն բանի մէջ:

Երկրորդ՝ Իրագիտութիւնը այնչափ կենդանի և բնական կերպով կը կրթէ տղային լեզուն, որով իր խորհուրդները բացատրելու պէտք ունի, վասն զի լեզուի կրթութիւնը միայն բառեր սերտելով կամ գոց ընելով չի կրնար լինիլ:

Երրորդ՝ իրագիտութեամբ տղան անդադար խօսքեր կամ նախադասութիւններ չինելու կը վարժի, և այնու կը մտնայ անզգալաբար և բնական կերպով շարագրութեան մէջ:

Ահա այս կերպով իրագիտութիւնը տղային մտաց մէջ կը դնէ լեզուին առաջին հիմունքը. արդ՝ երբ Իրագիտութեան այս երեք օգտակար նպատակներուն վրայ խորհինք, անշուշտ պիտի համոզուինք որ առանց անոր տղայոց տրուած տարրական ուսմունքը հիմնաւոր չը լինիր:

Ուստի եթէ կուզենք որ մեր ստորին դպրոցները թէ լաւ և թէ յաջողակ լինին, պէտք է տղայոց այնպիսի ուսում մը տալ, որ բանայ անոնց միտքը և զայն յարմար կերպով պատրաստեն թէ իրենց ուսանելեաց

և թէ ամէն բան ուղիղ կերպով սորվելու :

Յայտնի է որ Իրադիտութեան այս դասերը ինքնին կամար մը կը լինին, եթէ ինքն դասատունն անոր կենդանութիւնն չտայ. ուստի նախ հարկ է որ ուսուցիչն իր ուսուցած առարկաները այնպէս զգալի կերպով մը ներկայացնէ տղայոց որ կարենան զայն լաւ կերպով ըմբռնել և դիտել. երկրորդ պէտք է ուսուցիչը տղայոց դիրքն ու կարողութիւնը միշտ իր առջեւ ունենայ եւ ըստ այնմ նիւթոց իմաստուն ընտրութիւն մ'ընէ, այսինքն տղայոց հետ խօսի միայն այն բաներուն վրայ, զորս աղէկ կը ճանաչեն. և մէկդի նետել միշտ այն բաները՝ որոց ծանօթ չեն թէ տղայք և թէ ինք. երրորդ ուսուցիչը կրնայ ասոր մէջ եղածէն աւելի զարգացում տալ տղայոց, եթէ անոր (Իրադիտութեան) միտքը աղէկ մը հասկցած լինի. ուստի ամէն բանէ առաջ դասատուն թափանցելու է անոր հոգւոյն և ապա սկսելու է դասախօսութեանց :

Ուսուցիչը ասիկա միշտ իրեն համար իբր առաջնորդ կամ խորհրդական մը միայն նկատելով, նախ աշակերտին դասագիրքը աղէկ մը աչքէ անցնելու, յետոյ՝ տալիք դասը նախապէս պատրաստելու և ապա դասախօսելու է, որպէս զի դասատուութեան ատեն դժուարութեանց հանդիպելով չը վհատի :

ԻՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՊԵՏԱՎԱՐԺԱՊԵՏԱՅ

ՄԱՍՆ Ա.

ԱՆՈՒԱՆՈՒՄ, ԴԱՍԱԽՈՒՄԻՒՆ, ՄԱՍՈՒՆԻ ԱՌԱՐԿԱՅԻՑ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՑ

Այնպիսի տեղերու մէջ եղած առարկաներ

1. Դաս Ա: Վարժապետն՝ այս և հետեւեալ դասերու մէջ մի առարկայից վրայ պիտի խօսի տղայոց հետ. եթէ այս առարկաներէն որ եւ իցէ մէկը վարժապետին անծանօթ է, կամ թէ իր գտնուած տեղը չգտնուիր, պէտք է զանց ընել, և անոր տեղը թէ իրեն և թէ աշակերտաց ծանօթ եղած առարկաներու վրայ խօսիլ. իսկ այն առարկաները՝ զորս դասատունը զմագրելով կրնայ հասկցնել կամ ծանօթացնել տղայոց թող զանց չ'ընէ. այս կանոնը ամէն դասի համար մտքէ հանելու չէ :

Դիտողութիւն: Պէտք է տղայոց հասկցնել առաջին և հաջորդական տարբերութիւնը, այսպէս.

Ինչ որ մարդուս աչքին տակ կ'իյնայ և կրնայ միտ-

քը զբաղեցնել (անոր վրայ խորհիլ, խօսիլ), կ'ըսուի ասորիայ: Այն ամէն շարժուն առարկաները որ բանի մը համար պէտք կը լինին, և կը ծառայեն կամ կը գործածուին բնակարանները կահաւորելու, զարդարելու և գեղեցկացնելու համար կ'ըսուին **հահ**:

2. Կրթութիւն լեզուի: Այս խօսակցութենէն յետոյ պէտք է լեզուի կրթութիւնն ընել, այսինքն, ամէն մէկ առարկայի վրայ տղայոց բերանացի մէկ կամ աւելի նախադասութիւն ընել տալ հետեւեալ կերպով.

Աթուր գպրոցի մէկ առարկան է: (Տես Գիրք աշակերտի, Դաս Ա.)

Դիտող: Այս և միւս լեզուի կրթութեանց մէջ տղայոց ընել տրուելիք բերանացի նախադասութեանց գլխաւոր նպատակն է կրթել աշակերտները բան մը սահմանելու և դասաւորելու (բառերը պէտք եղած տեղը դնելու) համար. ուստի պէտք է այդ առարկայից սեռի և տեսակի գաղափարները զրոյմել անոնց մըտաց մէջ, հասկցնելով թէ՛ **ախարակ** հասարակ կամ սեռի վերաբերեալ անուն մ'է, վասն զի իր տակ կը պարունակէ շատ տեսակ աթուրներ, ինչպէս **Բիւնաթուր**, **Բեւաթուր**, **Դասարան**, եւայլն: Նոյնպէս սեղանը հասարակ կամ սեռի վերաբերեալ անուն մ'է, վասն զի իր տակ կը պարունակէ շատ տեսակ սեղաններ, ինչպէս **Կահուածք**, **Կար**, **Յոսթ**, եւայլն. թէեւ այս կրթութիւնը բանի մը դէպքերու մէջ դժուարութիւն ունին, սակայն նկատելով իւր օգտակարութիւնը լաւ է որ զանց չառնուի: Իսկ այն դէպքերու մէջ ուր այս տեսակ կրթութիւնը տղայոց կարողութենէն վեր է, կրնայ միայն մէկ նախադասութեամբ նոյն առարկային զրտնուած տեղը տղուն ըսել տալ, ինչպէս.

Ձուկը ջրին մէջն է: Ծառը դաշտին մէջն է: Եկեղեցին քաղքին մէջն է, եւայլն:

3. Գրաստ կրթութիւն: Տղայոց դասին այս մասը յատկացած է միայն հասակաւոր և յառաջագէտ աշա-

կերտաց համար, որը նոյն դասերուն ունկընդիր կը լինին: Այս կանոնը պահելու է նաեւ յաջորդ դասերու համար: Նոյնպէս մոռնալու չէ տղայոց ուշադրութիւնը դարձնել իւրաքանչիւր բառի ուղղագրութեան վրայ, զանոնք տղայոց հեգել տալով (*):

Դիտող: Վարժապետին ամէն դասի մէջ անհրաժեշտ ընելիքը պիտի լինի նախ՝ ամէն առարկայի վրայ խօսիլ, խօսակցիլ տղոց հետ և եթէ կարելի է փոքր ի շատէ անոնց վրայ հակիրճ և պարզ ծանօթութիւն տալ տղայոց. երկրորդ՝ նոյն առարկաներէն կարճ խօսքեր կամ նախադասութիւններ ընել տալ. երրորդ՝ այս բերանացի կամ խօսուն նախադասութիւնները յառաջագէտ աշակերտաց գրաւոր ընել տալ:

Ծանօթութիւն: Պատիւներէ աշակերտաց որ քննել իրենց դասը սեռիկէն զիւր եղած ասորիները կամ կահերը. վասն զի ցաւոր դասին անոնց վրայ պիտի խօսուի: Ամէն դասի վերջ այս պատիւները տղայոց պարտ է. որպէս զի պիտի տեսնուի ասորիները քննելու, քննելու և անոնց ծանօթանալու:

1. Դաս Բ: Հարցնել թէ որոնք են սենեկի մը մէջ գտնուած գլխաւոր առարկաները. խօսիլ մէն մի առարկայից վրայ և հետեւեալ կերպով հարցմունքներ ընել:

Ո՞ւր կը գտնուին կահերը: — Գիրքը կահ է, Լէն:

2. Բերանացի նախադասութիւններ ընել տալ հետեւեալ կերպով:

Սեղանը կահ մ'է, Լէն: (Տես Աշ. Գիրք, Դաս Բ.)

(*) Խորհուրդ կուտանք այն դասատուաց՝ որք տղայոց նոր կարգալ, գրել սորվեցնելու պաշտօնն ունին, Պ. Ս. Մանդինեանցի Աւետիս Բարսեղեան Սեբեհ անուն ընտիր դասագիրքը առնեն եւ ուշի ուշով կարդան, յորմէ կրնան շատ օգտիլ. կարծեմ շատ լաւ կը լինի եթէ այդ նոր դրութիւնը դպրոցաց մէջ ընդունուի եւ ի գործ դրուի: Թէեւ այս դրութիւնը վարժապետաց համար փոքր ինչ աշխատեցուցիչ է:

3. Ըստ վերնոյն ընելու է գրաւոր կրթութիւնը :

1. Դաս Գ: Խօսիլ ամէն մէկ առարկայի և անոնց դասաւորութեան վրայ, այսինքն ըսել տղայոց թէ խօհանոցի առարկաները կամ կահկարասիքը երեք դասի կամ կարգի կը բաժնուին, նոյնպէս ասոնց իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը հասկցնել տղայոց հետեւեալ կերպով:

Անօթներու մէջ կ'ուտուի ու կը խմուի: Կազմածնէրը տնական և մանաւանդ խոհանոցի փոքր կահերն են, որոնցմով կամ կերակուր կ'ելուի և կամ ուրիշ բանի մը պէտք կ'ուզան: Սպասները՝ կերակուրը անօթներու մէջէն առնել ուտելու օգնական միջոցներ են, կամ թէ սեղանին վրայ մեզի ծառայող առարկաներ են: Օրինակի համար շէշ ու «կոպէշ» (քեսաֆ) անօթ են: Պապուկը, փրփրաշաւը կազմած են: Դաշակը, պապուկաշաւը, դաշակ սպաս են (*):

2. Նախ խօսուին, ապա գրաւոր կերպով նախադասութիւններ ընել:

Պտուկը խոհանոցի կազմած մ'է, ևւն (Տէս Աշ. Գիրք, Դաս Գ):

Հարցնել տղայոցմէ որ ըսեն կաւէ, երկաթէ, արծաթէ, փայտէ, ոսկրէ, սպասներ, անօթներ, կազմածներ:

1. Դաս Գ: Վարժապետը նախ «Խօս» բառին բացատրութեանը համար ըսելու է թէ, ախռ այն տեղին կ'ըսեն ուր այլեւայլ ընտանի կենդանիներ թէ մեծ և թէ փոքր կրնան պահուիլ, կամ դարմանուիլ: Եւ

(*) Բառերու կամ ուրիշ առարկաներու վրայ մեր տուած ծանօթութենէն կամ բացատրութենէն ուտուցիւր եթէ գոհ չը լինիր, ազատ է բան զայն լաւագոյնը ընել, միայն թէ տղայոց հասակն ու կարողութիւնը ի նկատի առնելով իր նպատակէն կամ սահմանէն չը շեղի:

մէն մի կենդանեաց և առարկայից վրայ խօսելէն վերջը նոյն կենդանեաց դասաւորութեան վրայ համառօտակի ծանօթութիւն տալ. այսինքն, ըսել թէ կենդանիներէն ոմանք ընտանի, ոմանք վայրենի են. ասոնք կը բաժնուին քաղող և թռչող, խոշոր և փոքր, եղջերաւոր և անեղջիւր, բրդաւոր և անբրդ, կաթ տուող, հաւկիթ ածող, ջրոց մէջ ապրող և բեռ կրող դասերու. առայժմ կենդանեաց դասաւորութեան համար այսչափը բաւ է. յետոյ յաջորդ մասերուն մէջ կենդանեաց դասաւորութեան վրայ կրնայ ընդարձակ և օրինաւոր տեղեկութիւն տրուիլ տղայոց:

1. Դաս Ե: Նախ խօսակցիլ տղոց հետ իւրաքանչիւր առարկայի վրայ. յետոյ հետեւեալ կերպով հարցունենք ընել:

Ինչո՞ւ կամ ինչ նպատակաւ տանը մէջ, չուրջը կամ վրան փայտի, խոտի դէզ (*) կ'ընեն: Ի՞նչ նպատակաւ ծառեր կը տնկեն:

Վարժապետը պիտի շարունակէ այս հարցումները մինչեւ որ տղայք նպատակ բառին իմաստը լաւ մը հասկընան:

2. Բերանացի և գրաւոր նախադասութիւններ ընել տալ: (Տէս Աշ. Գիրք, Դաս Ե):

Գիտող: Այս դէպքին մէջ պէտք է տղայոցմէ սահման կամ դասաւորութիւն պահանջել, այլ բաւ է պարզ նախադասութեամբ մը առարկային եղած տեղը ցուցնել. զոր օրինակ՝ փայտերը կը դաճուին տան շուրջը եւայլն: (Տէս Աշ. Գիրք, Դաս Ե):

(*) Մեր կողմերը մանաւանդ գիւղերը խոտը, ճիւղ և եղեգը կը դիզեն տանեաց վրայ (մարագ չունեցողները). իսկ վառելիք փայտը կը դնեն տանը փատնոցին մէջ կամ ուրիշ տեղ մը: Շէնքի փայտը կը դիզեն տան շուրջը: Բայց կան տեղեր ալ, ինչպէս Պոլիս տանիքներու վրայ այդ տեսակ բաներ դնելու սովորութիւն չունին. ուստի վարժապետը իր տեղւոյն սովորութեան համեմատ հարցում ընելու է տղոց:

1. Դաս Զ: Այս դասը երեքի բաժնել, այսինքն, ծաղկանց, բանջարեղինաց, ծառոց կամ թփոց. և առաջ այն առարկայից անուանումները ընել և որոց վրայ որ խօսիլ կ'ուզէ՝ անոնցմէ ամէն մէկուն վրայ բացատրութիւն տալ, զանոնք տղայոց ցուցնելով կամ տախտակին վրայ գծելով և հետեւեալ կերպով հարցումներ ընել:

Ո՞ր ծաղիկները ճերմակ, կարմիր, դեղին, մանուշակագոյն են: Որոնք կը ծաղկին գարնան, ամռան, աշնան, ձմռան ատեն (տարւոյն չորս եղանակները տղայոց հասկցնելու է): Որոնք աղէկ կամ դառն հոտ ունին: Ծաղիկ մշակուած պարտէզներուն ինչ կ'ըսեն: Ո՞ր բանջարեղինաց տերեւները, արմատը, բունը, պտուղը կ'ուտուի, Բանջար ցանուած տեղին ինչ կ'ըսեն: Ի՞նչ պտուղներ կը հասնին առաջէն, վերջէն: Որոնք են փոքրերը, խոշորները: Որոնք անուշ, թթու են: Պտղատու ծառեր տնկուած տեղին ինչ կ'ըսեն:

2. Այս հարցումներէն յետոյ բերանացի նախադասութիւններ ընել տալ, հետեւեալ կերպով:

Վարդը ծաղիկ մ'է: Լուբիան բանջար մ'է: Խնձորենին ծառ մ'է: Խաղողը թուփ մ'է, եւայլն:

Գրաւոր կրթութիւնը ըստ վերնոյն. միայն թէ այդ առարկաները զրեւ տրուած ատեն տեղեկութիւն տալ կէտադրութեան և ուղղադրութեան վրայ:

1. Դաս Է: Այս դասը ամենէն հարուստն ըլլալով, հարկ է որ մէջի բոլոր առարկաները ճանչցնելու համար վարժապետը երկար ժամանակ նուիրէ, որպէս զի այնու՝ տղային մտաց մէջ (յետոյ ուսանելի) աշխարհագրութեան հիմը դրած լինի:

2. Հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ ընել տալ: Ծառեր կ'աճին դաշտին մէջ: Ուղին հաղորդակցեալ ճանբայ մ'է: Գետը ջրոյ ընթացք մ'է, եւայլն:

Գրաւոր կրթութիւնն ըստ վերնոյն:

1. Դաս Ը: Խօսիլ մէն մի առարկայի վրայ և հետեւեալ հարցումներն ընել:

Ի՞նչ կենդանիներ կ'ապրին գետերու մէջ, թէ ջրին մէջ և թէ ջրէն գուրս: Որոնք կ'ուտուին: Ինչո՞վ կը շինուին: Ինչո՞վ կ'ուղղեն զայն, Ի՞նչ անուն կրնայ ունենալ ջրոյ կոյտ մը:

Լեզուի կրթութեան համար հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ ընել:

Քարը ծանր և կարծր է: Ձկները լողակներ ունին: Գորտերն երկակենցաղ (բացատրել այս բառը) են:

Դիտող: Երբոր բառի մը սահմանը կամ դասաւորութիւնը դժուար լինի, ինչպէս ուրիշ տեղ եւս ըսած ենք, բաւական է ցուցնել առարկային մէկ յատկութիւնը, կամ մասնաւորութիւնը, կամ գտնուած տեղը:

1. Դաս Թ: Առարկայից վրայ խօսիլ և զանազան հարցումներ ընել:

Ե՞րբ կը տեսնուին արեւը, լուսինը, աստղերը: Աստղեր ինչ կ'ըսուին: Ի՞նչ կ'ըսուին ամպը, հովը, ծիածանը եւայլն: Ի՞նչ կ'ըսուին գիսաւորները, ասուպները, հիւսիսայգը, եւայլն:

2. Կրթութեան համար նախադասութիւններ ընել: Անձրեւը օգերեւոյթ մ'է: Հիւսիսայգը երկներեւոյթ (*) մ'է: Արեւը աստղ մ'է: Գիսաւորը երկներեւոյթ մ'է: Գրաւոր կրթութիւնն ըստ վերնոյն:

1. Դաս Ժ: Այս դասի առարկան շատ ընդարձակ լինելով, պէտք է խնամօք խօսիլ անոր վրայ, վասն զի

(*) Météore (մէթէօռ), եւ Phénomène (ֆէնօմէն) բառերուն Հայերէնը մենք օգտուած ենք, այն տարբերութեանց համար որ օգերեւոյթ կ'ըսուին այն երկներեւոյթները որոնք սովորական են, կամ շատ անգամ օդոյ մէջ կ'երեւին, իսկ երկներեւոյթ կ'ըսուին այն երեւոյթները որ շատ քիչ անգամ երկնքի մէջ օդոյ մէջ իբր նորանշան ինչ կ'երեւին, եւ մարդկանց ուշը իրենց կը դարձնեն:

ասոնք որոշուած են տղան քաղաքական ընկերութեան ծանօթութեանց մէջ մտցնելու . ուստի հարկ է մէն մի բառի վրայ տեղեկութիւն տալ տղային թէ՛ ինչո՞ւ համար շինուած են կամ թի՞նչ նպատակի կը ծառայեն :

2. Հետեւեալ կերպով խօսուն և զրաւոր նախադասութիւններ ընել տալ :

Տաճարը շինուածք մ'է : Եկեղեցին Աստուծոյ տունն է :

Դիտող : Յաջորդ դասը տալէն յառաջ պէտք է քաղուած մ'ընել հետեւեալ կերպով :

Առարկայ մը կ'ըսուի և աշակերտէն կը հարցուի թէ ասիկա ո՞ւր կը գտնուի , կամ թէ տեղւոյ մը անունը կ'ըսուի և կը հարցուի թէ այն տեղը թի՞նչ կը գտնուի : Նոյնպէս կրնայ թոյլ տրուիլ որ աշակերտք ֆիզիքի ըրարու հարցումներ ուղղեն , մէկն առարկայ մ'ըսէ , միւսը նոյն առարկային տեղը ցոյց տայ , և այսպէս հաջորդաբար : Այս կերպով դասը խաղի մը պէս կը լինի որով աշակերտք առանց ձանձրանալու թէ կը սորվին և թէ կ'զբօսնուն :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԳ

Այնպէս ճիշդեղն շինուելիք ստարկաներ

1. Դաս Ա : Հարցունել աշակերտներէն թէ սեղանն ինչ բանէ շինուած է . կօշիկը ինչ բանէ շինուած է . դանկին բերանը ինչ բանէ շինուած է , ևլն :

Նիւթ կ'ըսուի գոյացութեան մը յորմէ կրնան բան մը շինել :

Ի՞նչ նիւթէ շինուած է դուռը , պուտուկը , սանտրը , դգալը : Ըսէք փայտէ քանի մ'առարկաներ :

2. Խօսիլ մէն մի առարկայի վրայ , խօսուն և զրաւոր կրթութիւն ընել տալ հետեւեալ կերպով :

Սեղանը փայտէ է , անիկա կը գտնուի սենեկաց մէջ , ևլն :

Սոյն առարկաները յորճակիի դարձնելով խօսքեր շինել տալու է զոր օրինակ :

Սեղանները փայտէ են , ասոնք կը գտնուին սենեկաց մէջ , ևլն : Կրնայ նաեւ մէն մի առարկայի վրայ երկու նախադասութեամբ խօսքեր շինել տալ , որոց առաջինը առարկային բնութիւնը պիտի ցուցնէ , երկրորդն ալ անոր գտնուած տեղը : Ինչպէս վերը դրուած նախադասութիւններէն կը տեսնուի , ուր ֆայտէ բառը առարկային (սեղանին) բնութիւնը կը յայտնէ , ևնիւթ բառն ալ առարկային ո՞ւր տեղ ըլլալը ցոյց կուտայ : Այս նախադասութեանց մէջ տղան կը սորվի նա , նոյն , որ , որ , ևլն , դերանուններ գործածել : Գրաւոր կրթութեան ատեն ուղղադրութեան հոգ տանիլ :

1. Դաս Բ : Մէն մի առարկայի վրայ խօսելէն յետոյ այս կերպ հարցմունքներ ընել :

Այս առարկաներէն ո՞րը կտրելու , ծակելու , սղոցելու , կարելու , զարնելու , երկիրը փորելու կը գործածուի :

2. Խօսուն և զրաւոր կրթութեան համար հետեւեալ կերպով խօսքեր շինել տալ :

Վառարանը երկաթէ է , անիկա կը գտնուի սենեկաց մէջ , Վառարանները երկաթէ են , նոքա կը գտնուին սենեկաց մէջ : Կրակարանը կահ մ'է , որ կը գտնուի խոհանոցին մէջ , ևլն :

1. Դաս Գ : Միեւնոյն կրթութիւնը վերի Բ դասին պէս :

1. Դաս Դ : Իւրաքանչիւր բառ բացատրելէն զինի պէտք է տղայոց հասկցնել որ կտաւեղէնք և ասուեղէնք յորոց այլեւայլ բաներ կը շինուին ինքնին գործուած կամ շինուած չեն , այլ նախնական նիւթէ մը , ինչպէս , կանեփէ , փուչէ , բամպակէ : Հարցնել ո՞ւր

կը բուսնին այս բոյսերը: Կանեփը կամ բամպակը ինչպէս, ինչհիւ կը պատրաստեն: Որոնք են ցանողները, պատրաստողները, եւն: Վարժապետն եւս ասոնց վրայ փոքր իշատէ տեղեկութիւններ տալու է, սակայն այնչափ մանրամասնութեանց մէջ մտնելու չէ, իսկ եթէ վարժապետը կատարեալ տեղեկութիւն ունի, և կարող է լաւ կերպով տղայոց հասկցնել, թող չը խորշի մանրամասնութեանց մէջ մտնել:

2. Այս բացատրական խօսակցութենէն յետոյ խօսուն և գրաւոր կրթութեան համար նախադասութիւններ չինել տալ:

Կանեփահատը կը ցանեն արտերու մէջ: Կանեփին ցօղունները կը թակեն թակոցով: Ոստայնանկը կանեփին թելերով կտաւ կը դործէ:

1. Դաս Ե: Դասի առարկաներու վրայ խօսելէն յետոյ հարցմունքներ ընել:

Չուխան ինչ բանէ կը շինուի: Բուրդը հարկէ ձեռք կը բերուի: Ոչխարները տարին քանի անգամ կը խուզեն: Յետոյ բրդին լուալուն, գգելուն, մանելուն, ոստայնանկին գործելուն, չուխային այսպէս պատրաստութեան յետոյ ներկուելուն վրայ տեղեկութիւն տալով ասոնց վրայ հարցումներ ընել:

2. Բերանացի և գրաւոր կրթութեանց համար ասոնցմէ խօսքեր չինել տալ, զոր օրինակ:

Բաճկոնը չուխայէ հագուստ կամ գգեստ մ'է: Տափատը չուխայէ հագուստ մ'է:

Վարժապետը այս խօսքերով կրնայ նաեւ երկու նախադասութիւն կազմել տալ, որոյ առաջինը առարկան կամ անոր տեսակը ցուցնէ. երկրորդն ալ անոր սեռը, այսպէս:

Տափատը չուխայէ շինուած է. անիկա հագուստ մ'է:

Ահա այս խօսքին առաջին նախադասութեան մէջ որոշակաւ առարկան կամ անոր տեսակը կը ցուցնէ:

Երկրորդ նախադասութեան մէջ հոգեւորն նոյն առարկային սեռը կը ցուցնէ: Պէտք է հարցնել առարկայի մը ինչէ շինուիլը, հար շինուիլը, հիւ է շինողը և ըստ այնմ խօսքեր կազմել տալ: Այս ամէնը վարժապետին խոհեմութեան թողլով սանչափ միայն կ'ըսեմք որ եթէ ինք իւր տալիք դասը աղէկ ըմբռնած լինի, նոյն ատեն ասոնց համար ներկութիւն չկրեր:

1. Դաս 2: Մէն մի առարկայի վրայ խօսիլ և հարցմունքներ ընել:

Ուր կը գտնուին քարերը: Ինչհիւ կամ ինչ քարերով կը շինուին պատերը, ճանքաները, կամուրջները, կիրը, եւայլն:

2. Բերանացի և գրաւոր կրթութեան համար հետեւեալ կերպով խօսքեր չինել տալ: Կիրը կը շինուի կրաքարէ, եւայլն: Նոյնպէս պէտք է ցոյց տալ առարկային բնութիւնը և զայն շինողին անունը: Կրաքարը կարծր, բեկանուտ, ծանր է: Կիրը շինողն է կրագործը:

1. Դաս Ե: Առարկայից վրայ խօսելէն յետոյ հարցմունքներ ընել:

Ասոնք միշտ հողէ կամ կաւէ կը լինին:

Կան երկաթէ, քարէ ծխաններ: արծթէ, փայտէ, սկաւառակներ. երկաթէ կրակարաններ:

Ի՞նչ կ'ըսուին այն գործաւորները որք կը շինեն աղիւս, կըմիւնտը, պուտուկ, տուն, կրակարան, եւն:

Աղիւսագործ, որմնադիր, հիւսն, բրուտ եւն, կ'ըսուին:

Կղմինտը ինչպէս կը շինուի:

Աղիւսագործը կամ կղմինտագործը կակուղ հողոտ կամ կաւոտ տեղ մը փորել կուտայ, ուրկէ հողը կամ կաւը կը փոխադրէ աղիւսարանը կամ փորած տեղին մօտ (ինչպէս որ մեր տեղն աղիւսագործը (†եղեկեմք) կ'ընեն) և հօն կը դիզեն, ոտքով կամ գործիքով մը կը

մանրեն մէջէն քարերն հանելու համար, յետոյ ջրով լաւ մը կը չաղախեն և կը լեցնեն կաղապարներու մէջ, զորս օգոյ մէջ արեւով չորցնելէն յետոյ հողէ աղիւսները կը դործածեն, իսկ կղմինարը չորցնելէն զկնի մեծ փուռերու մէջ կ'եփեն կամ կը թրծեն և ապա կը դործածեն:

Այս նկարագրութիւնը փորձ մ'է վարժապետաց համար, որով կրնան իրենց ծանօթ առարկայից վրայ խօսիլ, մանրամասնաբար միայն այն առարկայից վրայ խօսելու է զորս տղայք կարող են իրենց քաղբին կամ գիւղին մէջ տեսնել և դիտել:

2. Բերանացի և գրաւոր կրթութեան համար հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ շինել տալ:

Աղիւսը հողային առարկայ մ'է. անիկա շինուած է աղիւսագործէն: Քարղանը կաւային առարկայ մ'է. զայն շինողն է բրուտը: Տունը հաստատուն չէնք մ'է. անիկա շինուած է քարէ, հողէ, փայտէ, եւայլն. զայն շինողն է որմնադիրը, եւայլն:

Գաւ Ը: Ծէն մի առարկայի վրայ խօսիլ և պէտք եղած բացատրութիւնը տալէ յետոյ հարցումներ ընել:

Ի՞նչ տարբերութիւն կայ եղջիւրին և ոսկորին մէջ: Ոսկորը կարծր (սեւ) և բեկանուտ է: Եղջիւրը թանձր և դիւրակոր է: Ոսկորը տաքնալով դիւրաբեկ և փրկութիւն կը լինի: Եղջիւրը տաքնալով կակուղ և դիւրաւ կը ծոխ, եւայլն:

Առ այժմ տղայոց հետ այսչափ մանրամասնութեանց մտնելու չէ, այլ յետոյ չորրորդ մասին մէջ. բաւական է ըսել թէ եղջիւրները մարմնոյն զրօի դին կը գտնուին, իսկ ոսկորները ներսի դին:

Ի՞նչ տարբերութիւն կայ ոսկորին և փղոսկրին մէջ:

Փղոսկրը՝ փղին և մի քանի կենդանեաց ակռաներէն կը հանուի, իսկ ոսկորները ամէն կենդանեաց ներսի դին կը գտնուին:

Ո՞ր առարկաները եղջիւրէ, փղոսկրէ շինուած են:
2. Բերանացի և գրաւոր կրթութիւնք երկու նախադասութեամբ առարկային բնութիւնը պիտի ցուցնեն:
Ծխափողը եղջիւրէ է. նոյնպէս փղոսկրէ և փայտէ ալ կայ, եւայլն:

Գաւ Թ: Հարցնել տղայոցմէ երկաթէ, քարէ, հողէ, ոսկորէ, եղջիւրէ, կաշիէ, կտաւէ, բրդէ առարկաներ. յետոյ զբառախտակին վրայ խառնիխուռն շատ մը առարկաներ դրել և Հարցնել տղայոց որ յաջորդաբար իրենց ցոյց տան բոլոր երկաթէ, կաշիէ ևլն, առարկաները. և տղայք պիտի պատասխանեն ըսելով թէ՝ կօշիկը կաշիէ առարկայ մ'է, ևլն: Որովհետեւ այս դասը նախընթաց դասերուն քաղուածքն է, ուստի պէտք է թէ գրաւոր և թէ բերանացի կրթութեանց հոգ տանիլ, որպէս զի տղայոց ուսածներն աղէկ մը տպաւորին իրենց մտաց մէջ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԳ

Առարկայք որք իրենց պիտանաորոշեալն եւ գործածորոշեալն համաձայն դասադասելու

1. Գաւ Ա: Հարցնել տղոցմէ այն առարկաները որ կ'ուտուին: Լուբիան բանջարանոցէն բերուելուն պէս կ'ուտուի: Ամէն բանջար եփելէն յետոյ կ'ուտուի: Հարցնել տղայոց հում ուտելիներ, եփելէն յետոյ ուտելիներ: Վարժապետը կրնայ քանի մը ուտելեաց պատրաստութեան մասին տեղեկութիւններ տալու:

2. Հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ ընել տալ. Գետնախնձորը ուտելի կամ կեր մ'է որ կրնայ ուտուիլ: Հացը աղէկ սննդարար ուտելի մ'է որ եփած կ'ուտուի: Խնձորը ուտելի մ'է որ թէ հում և թէ եփած կ'ուտուի: Խաղողը միւրգ մ'է որ հում կ'ուտուի:

Պէտք է անհաշիւ, կերակուր, պարուզ, քանջար, Ֆերէ, այս սեռ ցուցնող բառերուն վրայ բացատրութիւն տալ, և այս դասերուն մէջ ընդհանուր գաղափարները տղայոց մը-տաց մէջ տպաւորելու հոգ տանիլ:

3. Գրաւոր կրթութիւնը կրկնակի ընել տալու է, նախ ուստեստից կարգերը պարուզ, քանջար, Ֆերէ, կամ հա-րապարուզ անուամբ, օրինակի համար:

Տանձը պտուղ մ'է. բազուկը բանջար մ'է. հաղար-ջը միրգ մ'է: Յետոյ մէն մի ուստեստներու վրայ 2-3 նախադասութիւններ ընել տալ վերի բերանացի կըր-թութեանց պէս և ապա բարոյական խրատ մը խօսիլ:

Տղաքներս մեզի կերակուր տուողը այն ամենաբարի Աստուածն է որ արեւը կը ծագեցնէ երկիրս լուսաւո-րելու և տաքցնելու. անձրեւը կը զրկէ զայն ոռոգե-լու. Աստուած է որ կ'աճեցնէ և կը հասունցնէ բոյ-սերը, պտուղները, զորս կուտենք. ուրեմն պէտք է Աստուծոյ երախտագէտ և շնորհակալ ըլլալ, որ զմեզ ամէն կերպով կը խնամէ, մեր պէտքերն առաջուց կը հոգայ, զմեզ կը կերակրէ. պէտք է զգոյշ լինել իր բարութեան դէմ մեղանշելէ. համբերող և սակաւա-պէտ ըլլալ. ձեր ծնողք ինչ որ ձեզ կուտան առանց տրտնջելու գոհ լինելու էք, չըլլայ թէ ձեր անօթու-թիւնը կամ ծարաւը անցնելու համար տունէն կամ պարտիզէն կամ ուրիշ տեղէ բան մը առնէք առանց նախապէս ձեր ծնողաց իմաց տալու: Պէտք է նոյն-պէս զգոյշ մնաք ձեզի անծանօթ միրգերուն, բոյսերուն և այլ բաներուն ձեռք զարնելէ. որովհետեւ բոյսերէն, միրգերէն շատը թունաւոր ըլլալով ձեզ կը վնասեն, նաեւ երբեմն ալ կը մեռցնեն զձեզ:

Դիտող: Այս բարոյականը իբր օրինակ կամ փորձ մը տրուած է. ուսուցիչը կրնայ ըստ կամս իւր քան զայս համառօտը կամ լաւագոյնը ըսել:

1. Դաս Բ: Խօսիլ և հարցնել. Ի՞նչ կ'ըսուի այն որ կը

խմուի. ըսէք քանի մը հեղուկներ. ասոնցմէ ամենէն օգտակարը հրն է. անկէ յետոյ հրը. որոնցմէ պիտի հրաժարինք կամ ետ մնանք. ասոնցմէ որոնք բնական են, և որոնք շինուած: Պէտք է վարժապետը ասոնց ամէն մէկուն գործածութեան և զանոնք ինչ կերպով պատրաստելուն վրայ փոքր ի շատէ ծանօթութիւն տալ տղայոց:

Ի՞նչ կ'ըսուի այն զգացումը կամ պէտքը զոր ջուր գինի կաթ, ևլն. խմելով կանցնենք կամ կը յագեցնենք, ծարաւ կամ ծարաւութիւն. Ինչ պէտքեր կը յագեցնենք կերակուր ուտելով, անօթութիւն կամ քաղց. որոնց կ'ըսեն փոփոխիչ կամ որոշանադար, շարակիչ կամ արեւը, քիմիական, քիմիկ կամ արքիւկ կամ քիմիկ:

Բարոյական խրատ: Տղաքներս ցիւնովութիւնը ամօ-թալի և վատ մոլութիւն մ'է որ կրնայ երիտասարդնե-րը ամէն տեսակ չարութեանց և մոլութեանց մէջ ձգել, ուրեմն պէտք է սոսկալ և հեռի մնալ, միայն հացին վրայ քիչ մը ջրախառն գինի խմելը օգտակար կրնայ ըլլալ տկարներու համար, այն ալ բժշկին խորհրդով. բայց օղի բնաւ խմելու չէ:

2. Բերանացի և զրաւոր կրթութեան համար նախա-դասութիւններ ընել տալ. նախ ըմպելիները սահմանել, յետոյ անկէ առաջ եկած վտանգը կամ տեղը ցուցը-նել, Գինին ըմպելի մ'է, զոր կը շինեն խաղողէ: Զուրը օգտակար ըմպելի մ'է, որ կը լինի աղբիւրնե-րու մէջ: Կաթը ըմպելի մ'է, զոր կ'ունենանք կովը կթելով:

4. Դաս Գ: Խօսիլ առարկայից վրայ և անոնց բնա-կանը ցոյց տալ կամ գծել տախտակին վրայ, որպէս զի տղայք ճիշդ գաղափար մ'ունենան, եթէ այս ազանե-լիքներէն (*) ոմանք անծանօթ են իրեն և չէ կարող

(*) Աշակերտաց Գրքին Գ. Գլխոյ, երրորդ դասին խորագրոյն

գծելով ցուցնել, կրնայ միայն իր երկրին ագանեւեաց
միայն խօսիլ, հասկցնելով ինչ բանի գործածուիլն
ու օգուտը :

2. Խօսուին և զրաւոր կրթութեանց համար երեք նախադասութենէ կազմեալ խօսքեր ընել տալ, օրինակ.

Կօշիկը ոտքի ագանեկի մ'է որ կը շինուի կաշիէ,
զայն շինողն է կօշկակարը :

1. Դաս Դ. Խօսիչ մէն մի առարկայի վրայ :

2. Խօսուին և գրաւոր կրթութիւնք ըստ Գ. դասուն:

1. Դաս Ե. Այս դասը քաղուած մ'է, ուստի պէտք է որ վարժապետը նախընթաց չորս դասերու առարկաներէն՝ առեւել, բնական, քիմիական, Կենսական, տեսական, այսինքն գուլպա, ջուր, մուճակ, Լէն, խառն գրեւ տախտակի վրայ, ինչպէս որ Աշ. Գրքին մէջ կը տեսնուի. յետոյ հարցնել կամ գրել տալ տըղայոց, հասկնալու համար թէ տղայք կրնան ուղիղ կերպով զանոնք դասաւորել, իրարու տակ գրելով կամ բերանացի ըսելով: Օրինակի համար վարժապետը առեւել բառը կը գրէ կամ կը հարցնէ. Ի՞նչ բան ուտելիքին կը վերաբերի: Աչակերտք եթէ սորված են պիտի ըսեն, կամ նոյն բառին տակը պիտի գրեն, Հաց, միս, խնձոր, եւայլն. ըստ այնմ և միւսները. այս վարժութենէն յետոյ պիտի սկսի նոյն բառերով նախադասութիւններ շինել տալ թէ բերանացի թէ գրաւոր:

մէջ մոռցուած է **«ԳԻՒՆԷՒ»** բառին ղրուիլը, ուստի կը խնդրուի դասատուներէն որ այդ սխալը ուղղելու համար նոյն դասին խորագրոյն վրայ միայն **«ԳԻՒՆԷՒ»** բառը գրեն եւ միւսները ջնջեն :

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐԲՈՐԴ

Առոնէստատորք, գործիք

1. Դաս Ա: Հարցնել. Ո՞վ կը շինէ սեղան, աթոռ, ելն. ո՞վ կը շինէ սայլ, կառք, ելն. ո՞վ կը շինէ փականք, ելն. ո՞ր մարդոց արուեստաւոր կ'ըսեն. ձեզի ծանօթ արհեստներու մէկ քանին ըսէք. ո՞ր արուեստները նապահն կ'ըսուին. ըսէք քանի մը ձեռագործներու անուններ. որոնք կ'աշխատին փայտի, երկաթի, կաշիի և զանազան մետաղներու վրայ:

2. Բերանացի և զրաւոր կրթութեան համար հե-
տեւեալ կերպով նախադասութիւններ ընել տալ : Դեր-
ձակը արուեստաւոր մ'է, անիկա կը շինէ հանդերձ-
ներ, ևն : Հասկցնել տղայոց Եւսեբիոս, արուեստ, վար-
դարանիւն (*) բառերու իմաստը կամ տարբերութիւնը,
և տղայոց կարողութեան համեմատ դասը երկարել :

1. Գաս Բ: Խօսիլ առարկայից վրայ և ապա հարցը
նել. Ի՞նչ բան պէտք է արուեստաւորի մը համար :
Ըսէք քանի մը գործերու անուններ որոցմով գործա-
ւորը կ'աշխատի : Վարժապետը արհեստաւորի մը գոր-
ծինքրուն թուումը աւարտելէ և զանոնք տղայոց լաւ
մը ծանօթացնելէ յետոյ, պէտք է նոյն առարկաներով
բերանացի և զրաւոր նախադասութիւններ չինել տալ :

Զեռագործ կամ չեռագործություն կ'ըստին այն արհեստները որոնք ձեռամբ կամ մեքենայով կը կատարեն, ինչպես, դերձակությունը եւլն։ Աւելորդ կ'ըստին այն արհեստները որոնք թէ՛ ձեռքի թէ՛ մտաց եւ թէ՛ մաշակի պէտք ունին, ինչպես, նկարչությունը, քանաստեղծությունը, իսկ չեռագործություն կ'ըստի որ եւ իցէ արհեստի կատարելապես սորվիր, թէեւ երբեմն ձեռագործ եւ արունետ կամ արհեստ բառերը անխտիր իրարու տեղ կը գործածուին այսպէս, փոխանակ ըսելու։ հիւսնութեան ձեռագործությունը կամ ձեռագործը սորվեցաւ, կ'ըստի հիւսնութեան արհեստը կամ արունետը սորվեցաւ :

զոր օրինակ . Դերձակը կը գործածէ ասեղ , թել , մըկ-
րատ , և այլն :

1. Դաս Գ: Խօսիլ մշակութեան գործիներու վրայ և
անոնց ամէն մէկուն գործածութեան , այսինքն՝ ինչ
պէս կամ ինչնով կամ ինչ բանի գործածուելուն վրայ
տեղեկութիւններ տալ :

2. Գրաւոր կրթութիւն ընել տալ հետեւեալ կերպով:
Փոցխը կամ տրմուխը երկրագործական գործի մ'է .
երկրագործը կամ պարտիզպանը անով կտրուած խո-
տերը կը հաւաքէ , կամ ածուներուն միջէն խիճերը
կամ մանր քարերը կը մաքրէ :

1. Դաս Դ: Խօսիլ առարկայից (*) վրայ և հետեւեալ
հարցմունքներն ընել : Ի՞նչ կ'ըսուին այն մարդիկ որ
կը բնակին քաղբի , գիւղի , ելն , մէջ . ինչ կ'ըսուին
անոնք որ ժողովուրդները կը կառավարեն , ինչ կ'ըս-
ուին անոնք որ կը կառավարուին . ինչ կ'ըսուին ա-
նոնք որ այլոց քով կը ծառայեն . ինչ կ'ըսուին անոնք
որ տէրութեան վարչական գործոց մէջ կը ծառայեն .
ինչ կ'ըսուին անոնք որ ծառաներ , գործաւորներ կը
պահեն . ինչ կ'ըսուին անոնք որ տղաքներ կը խնա-
մեն , կը կրթեն և կ'ուսուցանեն . ինչ կ'ըսուին անոնք
որ եկեղեցւոյ կը ծառայեն . ինչ կ'ըսուին անոնք որ
հիւանդութեանց վրայ կը խօսին և զանոնք կը դար-
մանեն , կամ անոնց համար դեղեր կը շինեն :

2. Բերանացի և գրաւոր կրթութեան համար հե-
տեւեալ կերպով նախադասութիւններ շինել տալ :
Կայսրը կառավարէ մ'է որ կը կառավարէ իւր տէրու-
թիւնը , եւ այլն :

Այս հրահանգը քաղաքական կրթութեան փոքր

(*) Այս եւ մի քանի դասերու առարկայը առանձինն դասին վե-
րի դին դրուած չլինելով , դասատուը կրնան զանոնք աշակերտին
դասադրէն քաղելով գրատախտակին վրայ գրել եւ ապա դասա-
խօսել :

դաս մ'է , ուստի երբեմն պէտք կը լինի միայն մէկ
նախադասութեամբ գոհ լինիլ . մանաւանդ եթէ տը-
ղայք շատ տկար են , պէտք է ամենէն դիւրին մա-
սերն առնուլ , և յետոյ դժուարներուն վրայ նորէն
խօսիլ :

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Կենդանաց անոռներ

1. Դաս Ա: Խօսիլ (վարժապետը կրնայ այս դասը
քանի մը դասերու բաժնել) և հարցունել . Ո՞ր կենդանի-
ներուն կաթնատու կ'ըսեն . քանի մ'ընտանի կաթնա-
տուներու անուններ ըսէք . քանի մ'ալ վայրենի կաթ-
նատուներու : Դասատուն կրնայ ըստ կանոնի այս կեն-
դանեաց վրայ աւելցնել ուրիշներ եւս , բայց գլխաւոր
բանը այն է որ ասոնց վրայ տղայոց գաղափար տայ ,
և ոչ թէ բառեր սորվեցնէ , ուրեմն պէտք է ցուցնել
կենդանիները կամ պատկերներով կամ եթէ կարելի է
բուն կենդանին տղայոց ներկայեցնելով , կամ գծե-
լով և այնպէս մը պատմելով որ տղայք կարենան իրօք
նոյնը տեսածին պէս շինել : Եթէ վարժապետը կ'ուզէ
որ տղայք աւելի օգտին , պէտք է որ կենդանեաց նը-
կարագրութեան վրայ աւելցնէ անոնց ապրելու կեր-
պը , բարքը և այլն :

2. Երկու կերպ կրթութեան համար հետեւեալ կեր-
պով նախադասութիւններ ընել տալ , զոր օրինակ .
Ձին կաթնատու մ'է , իր ձագերը կը դիեցնէ : Կովը
չորրորտանի մ'է , որ չորս ոտք ունի : Գայլը վայրի
կենդանի մ'է , որ ոչխարները կ'ուտէ :

1. Դաս Բ: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել թէ՛
Ո՞ր կենդանիք թու-թու կ'ըսուին . դուք ո՞ր թռչունները
կը ձանձնաք . ո՞ր թռչունք անուշ կ'երգեն . որոնք
կ'ուտուին . որոնք կը լողան . որոնք ընտանի են , ու

որոնք են անցորդները . հար կը շինեն իրենց բոյնը և քնչպէս :

2. Երկու կերպ կը թուրթեան համար նախադասու թիւններ ընել տալ , զոր օրինակ , Սարեկը երգող թըռչուն մ'է , որ կը բնակի անտառաց մէջ . Կռունկը անցորդ թռչուն մ'է , որ ձմեռը տաք երկիր կ'երթայ , ևւն :

1. Դաս Գ: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել թէ՛ Ո՞ր կենդանիք *սողուն* կ'ըսուին . այս կենդանիներէն մէկ քանին կը ճանչնանք . ըսէք մեր երկրին մէջ ապրող սողունները : Ասոնք ձմեռ ատեն ինչ կ'ընեն :

2. Կրթութեանց համար նախադասութիւններ կամ խօսքեր շինել տալ : Օճը սողուն մ'է , անիկա չունի ոտքեր , ևւայլն :

1. Դաս Դ: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել թէ՛ Ո՞ր կենդանիները ձուկ կ'ըսուին . հար կ'ապրին ձրկաները . ասոնք թեւեր կամ ոտքեր ունին . — *հչ* — հապա ասոնց տեղ ինչ ունին . իրենց մարմինը ինչո՞վ ծածկուած է . որոնք մեր գետերուն մէջ կ'ապրին :

2. Կրթութեանց համար այս կերպով նախադասութիւններ ընել տալ : Զանաւը ձուկ մ'է , որ կ'ապրի Երասխ գետին մէջ , ևւայլն :

1. Դաս Ե: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել թէ՛ Ո՞ր կենդանեաց միջատ կ'ըսեն . ասոնք քանի ոտք և թեւ ունին . ըսէք քանի մը միջատներու անուններ . միջատները երբ կը տեսնուին . որոնք օգտակար են և որոնք վնասակար :

2. Կրթութեանց համար հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ ընել տալ : Զանճը միջատ մ'է որ վեց ոտք (սրունք) ունի և երկու թեւ , ևւայլն :

1. Դաս Զ: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել թէ՛ Որոնք են մամուկները կամ սարգերը . ասոնք աւելի ինչ բանի կը նմանին . ինչո՞վ նշանաւոր են . ինչո՞վ կը սնանին . ինչպէս կը բռնեն իրենց որսը . ամէն

սարգ ոստայն կը հիւսէ . խեցեմորթները ինչ տեսակ կենդանի են . ինչո՞վ ծածկուած է իրենց մարմինը . թուլամորթները ինչ տեսակ մարմին ունին . ասոնք հար կ'ապրին , ինչո՞վ կ'ապրին . ասոնցմէ մեր երկրին մէջ կ'այ . օգտակար են թէ՛ վնասակար . ինչ են որդերը . հար կ'ապրին , ևւայլն :

2. Գրաւոր կրթութեանց համար հետեւեալ նախադասութիւններ ընել տալ : Սարգը փոքրիկ կենդանի մ'է , որ ունի ութ ստք (սրունք) , բայց թեւ չունի :

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

Յոյսեր և հաւեր

1. Դաս Ա: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել . Որոնք են պտղատու ծառերը , անտառի ծառերը , թփերը . ինչ կ'ըսուին տունը տաքցնելու փայտերը . ինչ կ'ըսուին տուն շինելու փայտերը — շինելափայտ կամ ատաղձ — . ինչ տեսակ փայտ պէտք կը լինին ատաղձագործին , հիւսան կամ կառագործին . թուփերն ինչ բանով կը տարբերին ծառերէն . հար կը գտնուի ցարասին , կաղնին , ուռին , ևւայլն :

2. Կրթութեանց համար հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ ընել տալ : Ծիրանին պտղատու ծառ մ'է , որ ծիրան կը բերէ . նա կը գտնուի կամ կը մշակուի մրգատաններու մէջ . կաղնին թուփ մ'է , որ կ'աճի մացառաց մէջ , ևւայլն :

1. Դաս Բ: Խօսիլ առարկայից վրայ և զանոնք ցուցնել կամ նկարագրել տղայոց ու աղջկայլ հարցումներ ընել : Ի՞նչ գոյն ունի կակաչը . հր ժամանակ կը ծաղկի . ինչ հոտ ունի , անհւշ թէ՛ դառն . որոնք դաշտին մէջ կը գտնուին . որոնք արտերու մէջ . որոնք պարտիզաց մէջ . որոնք են թիւնաւոր բոյսերը , որոնք

են բժշկական բոյսերն ու ծաղիկները , բանջարները :

2. Այս դասին մէջ վարժապետը պիտի շինել տայ երեք նախադասութենէ կազմուած այնպիսի խօսքեր որ յաջորդաբար ցուցնեն բոյսին դասը , փնասակարութիւնը կամ օգտակարութիւնը կամ գործածութիւնը , բուսած կամ մշակուած տեղը . զոր օրինակ . Շիկատակը խոտային բոյս մ'է , անիկա թիւնաւոր է , անիկա կ'աւճի անտառաց մէջ : Այս խօսքին մէջ *խոտային* բառը կը ցուցնէ շիկատակին բուսոց որ դասին (այսինքն , խոտային բուսոց դասին) վերաբերիլը , *թիւնաւոր* բառն ալ կը ցուցնէ անոր (շիկատակին) փնասակարութիւնը կամ ուտելի չլլալը , և կամ անոր գործածութիւնն ու չը գործածուիլը , իսկ *անտառ* կը ցուցնէ նոյն բոյսին ուր տեղ բուսնիլը : Կակղին ծառ մ'է , անիկա կը բերէ բժշկական ծաղիկ մը եւն , հոս *ծառ* բառը կը ցուցնէ կակղին բուսոց ծառերու դասին վերաբերիլը . *բժշկական ծաղիկ* բառերը կը ցուցնեն կակղին օգտակարութիւնն ու գործածութիւնը : Լուբիան խոտեղէն բոյս մ'է , անիկա բանջար մ'է , եւն : Հոս *բանջար* բառը կը ցուցնէ նոյն բոյսին ուտելի լլալը կամ օգտակարութիւնը . այսպէս հասկնալու է նաեւ միւս նախադասութեանց կամ խօսքերուն համար :

1. Դաս Գ: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել . Ո՞ր բուսոց սիզական կամ սիզաբոյս կ'ըսեն . որոնք են սիզաբոյսերը . մեր երկրին մէջ ուրիշ օգտակար բոյսեր չկայ . ձեզի ծանօթ օգտակար բոյսերէն մէկ բանին ըսէք : Լուբիան եւն : Լաւ է որ այս դասի կրթութիւնը ուրիշ բուսոց վրայ խօսելով չերկարի , այդ բան շատ ետքն ընելու է :

2. Կրթութեանց համար հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ շինել տալ , այսպէս , Յորենը սիզաբոյս մ'է , անկէ հաց կը շինեն : Վերջապէս այս դասի առարկաները կրնան սիզաբոյս , ընդամենը , արմըտիք , բանջար բառերու հետ խօսքեր շինուիլ :

1. Դաս Դ: Առարկայից վրայ խօսելէն յետոյ մետաղին վրայ ծանօթութիւն տալու համար ըսելու է թէ՛ *Ռոստ* կ'ըսուին անոնք որոնք կենդանեաց և բուսոց պէս ծնիլ , ապրիլ , մեռնիլ կամ բուսնիլ , աճիլ , չորնալ չունին , այլ միայն իրենց կամ այլոց մասնիկներուն հետ միանալով կը խօշորնան և կամ ինչ որ են նոյն կը մնան : Որոնք են ազնիւ քարերը . որոնք են հասարակ կամ բուն քարերը կամ ժայռերը . ուր կը գտնուին . ասոնցմէ ինչ կը շինեն , որոնք են այրելի հանքերը . որոնք են հողերը , հեղուկ կամ օդակերպ հանքերը :

2. Կրթութեանց համար նախադասութիւններ ընել տալ : Երկաթը մետաղ մ'է , անկէ կը շինեն գործիներ . անիկա կը գտնուի երկրիս խորը կամ հողին տակ :

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹ ՆԵՐՈՐԴ

Մասն առարկայից

1. Դաս Ա: Խօսիլ և հարցնել թէ՛ Մարդու մարմինը քանի գլխաւոր մասանց կը բաժնուի . — երեք , այն է գլուխ . բուն , անդամները , ուր կը գտնուի գլուխը — բունը — , անդամները . ինչ կան ասոնց վրայ կամ քանի մասեր ունին . որոնք են այդ մասերը եւն : Այս դասը այնպիսի առարկաներ կը պարունակէ իր մէջ , որոնք միշտ տղային աչքին տակ կ'իյնան , լաւ կը լինի մանրամասն և խնամօք խօսիլ անոր վրայ :

2. Կրթութեանց համար զանազան նախադասութիւններ շինել տալ մարդկային մարմնոյն մէկ մի մասանց վրայ , զոր օրինակ . Աչքը տեսութեան գործաւորն է , աչքով կը տեսնենք . Գլուխը մարմնոյն մէկ մասն է որ կեցած է բունին վրայ . Քիթը գլխուն մէկ մասն է , որ կեցած է երեսին վրայ : Այսպէս և մարմ-

նոյն միւս մասանց վրայ խօսքեր չինել տալ, և ըն :

1. Դաս Բ: Այս եւս ըստ վերնոյն . միայն կենդանւոյն թէ ներքին և թէ արտաքին առարկաները (գործարանները) տղայոց աղէկ բացատրելու է որ կարեւորն անկէ նախադասութիւններ չինել :

1. Դաս Գ: Առարկայից վրայ խօսելէ յետոյ վարժապետը պէտք է դիտել տայ որ թուշնոց կտուցը՝ կաթնատու կամ չորքոտանի կենդանեաց դունչին կամ կզակին տեղը, թեւերը՝ անոնց առջի ոտքերուն տեղը, փետուրները՝ մազերուն տեղը կը բռնեն . թըռչունք երբ կը շինեն իրենց բոյնը . ինչո՞վ, ինչպէս շինուած են այս ինչ թռչունին բոյնը . ինչ գոյն ունի այս ինչ թռչունը . ինչ գոյն ունի այս ինչ թռչունին հաւկիթը . ինչո՞ւ համար իրենց հաւկիթներուն վրայ կը նստին . քանի՞ օր թուխս կը նստին . ձմեռը մը թըռչունք մեր երկիրը կը մնան և որոնք կ'երթան, և ըն :

2. Նախընթաց դասին պէս թուշնոց մէկ մի մասանց վրայ նախադասութիւններ չինել տալ :

1. Դաս Դ: Նախընթաց դասերուն պէս խօսիլ և հարցնել . Ծառերն երբ կը կանաչին, — պտուղ — ծաղիկ երբ կուտան . մը ծաղիկները ճերմակ, կարմիր են . մը պտուղները անուշ, դառն, թթու, թթուաշ են . ինչ է միրգ կամ հատապտուղ մը, մստ պտուղ մը, կեղեւ մը, փոճեկ մը, կեղեւամաշկ մը կամ վերնամաշկ մը (պտուղին կանաչ կեղեւը կամ կպէճն), կուտ մը, կորիզ մը :

2. Կրթութեանց համար հետեւեալ կերպով նախադասութիւններ չինել տալ : Արմատը ծառին մէկ մասն է, ևւայն :

1. Դաս Ե: Ըստ վերնոյն խօսիլ և հարցնել թէ՛ ի՞նչ նմանութիւն կայ ցորենի և ծառի մը բունին մէջ . ինչ տարբերութիւն կայ այս երկուքին մէջ . երբ կը ցանեն ցորենը . երբ կը տնկեն ծառերը :

1. Դաս Զ: Առարկայից վրայ խօսիլ :

2. Կրթութեանց համար նախ տղայոց պէտք է սորվեցնել մէկմէկու նման այլեւայլ շէնքեր, և ամէն մէկուն վրայ չինել տալ երկու նախադասութենէ բաղկացեալ խօսքեր, զոր օրինակ, Պալատը շէնք մ'է . իր գլխաւոր մասերն են մասանները, նկուղները, յարկերը, ևւայն : Յետոյ պէտք է սորվեցնել շէնքին մէկ մի մասը հետեւեալ նախադասութիւններով : Ճակատը տանը մէկ մասն է, որ կեցած է դրսի կողմը, որուն վրայ կը տեսնուին դուռը, պատուհանները, բիւրը (*) :

1. Դաս Է: Խօսիլ և հարցնել . Ի՞նչ տարբերութիւն կայ դանակին և զմելիի մը մէջ . դանակ մը ինչ բանէ շինուած է . ո՞վ է շինողը :

2. Կրթութեանց համար նախադասութիւններ չինել տալ ըստ վերնոյն :

1. Դաս Ը: Խօսիլ և հարցնել . Ինչո՞վ կը շինուի զգեստ մը . ո՞վ է շինողը . ինչ նմանութիւն կայ բաճկոնակի մը (էլէկ) և ներքնոցի (իւլէ) մը մէջ . ինչ տարբերութիւն կայ այս երկուքին մէջ . այսպէս և ուրիշ զգեստներու վրայ հարցումներ ընել (*) :

1. Դաս Թ: Խօսիլ և հարցնել . Ո՞վ կը շինէ գիրքը . գիրք ծախողներն ինչ կ'ըսուին . ո՞վ է կազմողը և ըն :

2. Կրթութեանց համար նախադասութիւններ չինել տալ :

1. Դաս Ժ: Խօսիլ և հարցնել . Քանի՞ երկվայրկեանը մէկ վայրկեան կ'ընէ . քանի՞ վայրկեանը մէկ ժամ կ'ընէ, և ըն . Ժամանակ ցուցնող գործիքին ինչ կ'ըսեն :

2. Կրթութեանց համար ըստ Աշ. Դասադրքին նախադասութիւններ չինել տալ :

(*) Մարմին հանդերձից ըսելով կը հասկցուի անոր գլխաւոր կամ վերի մասը, այսինքն վզէն վար եւ սրունքներէն վեր :

1. Դաս ԺԱ: Խօսիլ և հարցնել. Ո՞ր դրամները պըղընձէ — արծաթէ — , ոսկիէ են . որոնք են ընդունակութեան , երկայնութեան ևլն , չափերը :

2. Կրթութեան համար ըստ սովորականին նախադասութիւններ չինել տալ :

Դիտող: Երկրորդ մասը անցնելէ առաջ պէտք է նախընթաց մասի դասուց վրայ լաւ մը քաղուածական կրթութիւններ ընել :

ՄԱՍՆ Բ.

ՅԵՏՎՈՒԹԻՒՆ ԿԸՄ ՈՐՊԻՍՈՒԹԻՒՆ ԸՌԱՐԿՆԵՐԾ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Առարկայից երկրաչափական ձեւերը

Վարժապետը այս մասին մէջ առարկայից երկրաչափական ձեւերը տղայոց սորվեցնելու համար բաւական է որ զանոնք ցուցնէ կամ գրատախտակին վրայ գծելով անուններն ըսէ , և ասոնցմով լեզուի և գրաւոր կրթութիւններ ընել տայ :

1. Դաս Ա: Նախ ցուցնել **աղիւ Քձէր** և անոնցմով նախադասութիւններ չինել . Սեղանին եղերքը ուղիղ գիծ մ'է , եւայլն : Հարցնել . Ըսէք ձեր տեսած ուղիղ գծերը : Յետոյ պէտք է տղայոց բացատրել **աղիւ** , **հօրիւնաւան** , **կոր** , **խօսք** գծերու դիրքը , և անոնցմով նախադասութիւններ չինել տալ , զոր օրինակ , Սեղանին եղերքը հորիզոնական գծեր են . սեղանին ոտքերը ուղղաձիգ գծեր են : Գտէք կոր , զուգահեռական գծեր : Այս դասի առարկան անշափ պէտք է կրկնել մինչեւ որ տղայք աղէկ մը հասկնան գծերուն և այն բառերուն իմաստը՝ որոնցմով կը բացատրուին այդ գծերը :

1. Դաս Բ: Ցուցնել շատ մը անկիւններ , և նախադասութիւններ ընել տալ , զոր օրինակ , Քարետախտակս չորս անկիւն ունի : Ցուցէք առարկաներ որ 3, 4, 5, 6 անկիւններ ունենան : Յայտնի է որ տղայք ասոնց ամէնը չափտի կարենան գտնել , միայն անոնց հասկցնելու է թէ առարկաներէն շատը չորս անկիւն կ'ունենան : Սօր , **աղիւ** , **բօւ** անկեանց

տարբերութեան վրայ խօսելը յետաձգելու է : Եռանկիւն մը գծել և հարցնել, Եռանկիւն մը քանի կող, քանի երես ունի. այդ կողերը կ'որ թէ ուղիղ գծեր են. կողերը հորիզոնական, ուղղաձիգ թէ խոտոր են. այդ կողերը իրարու զուգահեռական են : Նոյնպէս քառակուսի մը գծել, անոր յատկութիւնները բացատրել և հարցնել. Քառակուսին քանի անկիւն ունի. ասոնք իրարու հաւասար են թէ ոչ. Իրջափ կող ունի. կողերն իրարու հաւասար են թէ ոչ. ասոր կողերը ուղիղ թէ կոր գծերէ շինուած են. ասոնք զուգահեռական են թէ ոչ. Բնէ զիրք ունին : Տղայք այս ամէն հարցմանց պատասխանելէ յետոյ՝ իբր բովանդակութիւն դասին թէ բերանացի և թէ գրաւոր հետեւեալ նկարազրութիւնն ընելու են. « Քառակուսին չորս հաւասար անկիւն և չորս հաւասար կողեր ունի. կողերն ուղիղ գծերէ կաղմեալ և իրարու զուգահեռական են. ասոնց երկուքը հորիզոնական և երկուքը ուղղաձիգ են » :

1. Դաս Գ: Ուղղանկեան մը յատկութեանց վրայ բացատրութիւն տալէ զկնի ըստ նախընթաց դասերու հարցումներ, նախադասութիւններ և իբր բովանդակութիւն դասի նկարազրութիւնն ընել տալ :

1. Դաս Դ: Խորանարդ մը ցոյց տալ և հարցնել. Խորանարդ մը որչափ անկիւն, երես ունի. ասոնք իրարու հաւասար են թէ ոչ. երեսներն ինչ ձեւ ունին. որչափ կողեր ունի : Ըստ վերնոյն նախադասութիւններ և դասին նկարազրութիւնն ընել տալ. բայց քառանկիւնական հատուածակողմին համար վարժապետը պէտք է ցուցնէ քառակուսի քանոն մը և ըսէ որ ասիկա քառանկիւնական հատուածակողմ է (քառակուսի խարսխով, կայ նաեւ եռանկիւնական, հնգանկիւնական, վեցանկիւնական եւն, խարսխով հատուածակողմեր) : Հարցնել. Այս հատուածակողմը քա-

նի անկիւն — կող —, երես ունի. կողերը հաւասարապէս երկայն են. Իր կողերն իրարու հաւասար են. ասոր երեսները ինչ ձեւ ունին : Յետոյ վարժապետը զիրք մը կամ տուփ մը առնելու և ըստ վերնոյն հարցնելու է, բայց պէտք է զիտնալ որ հոս ոչ մէկ երես քառակուսի է, այլ ամենն ալ ուղղանկիւն են : Հարկ չ'կայ ուղղանկեան բառին վրայ հոս բացատրութիւն տալ, բաւ է որ տղային ականջը անոր վարժի : Հարցնել տղայոց որ ուղղանկիւնական հատուածակողմեր իրենց ցոյց տան :

1. Դաս Ե: Եթէ կարելի է վարժապետը դասարանին մէջ գլան մը բերելով ցոյց տալու է ըսելով. Քանի երես ունի. այս երեք երեսները ինչպէս են. տափակ երեսները ինչ ձեւ ունին. կ'որ երեսները հաւասար են թէ ոչ. գլանը քանի ծայր ունի. նկարազրութեան համար դասին բովանդակութիւնն ընել տալ : Հարցընել տղոցմէ գլանաձեւ առարկաները, չրջանակ մը գրծել և հարցնել. Շրջանակը քանի անկիւն — կող —, ունի. պէտք է հասկցնել որ չրջանակ մը շատ պզտիկ կողեր ունի, չրջանակ մը ինչ բանէ չրջապատեալ է. տղոց ըսել տալ չրջանակաւոր առարկաներ, և նախադասութիւններ շինել տալ : Գունտ մը ցոյց տալ և հարցնել. Որչափ անկիւն, ծայր, երես ունի. գունտին երեսն տափակ է թէ կոր. հարցնել տղոցմէ զքն տաձեւ առարկաներ :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԳ

Գոյննր

1. Դաս Ա: Խօսիլ առարկայից վրայ և հարցնել. Ըսէք քանի մը ձերմակ, սեւ, կարմիր, դեղին ևւն, առարկաներ, և ասոնցմով նախադասութիւններ շինել տալ աշակերտի դասագրքին համաձայն: Այս դասը 2-3 դասի բաժնելը վարժապետին կամացը թողուած է:

2. Գիտող: Առարկայից ձեւին վերաբերեալ յատկութիւններէն յետոյ գոյները կուգան, զորս տղայք շատ դիւրութեամբ կ'ըմբռնեն. այս գլխուն մէջ միայն նախնական և քանի մը շատ գործածական գունոց վրայ խօսուած է, ուստի վարժապետը ասոնց համար պիտի ունենայ թերթ մը կամ տախտակ մը, որոյ վրայ նկարուած ըլլան գլխաւոր գոյները, և վարժապետը միայն այն առարկաներն իր քովն ունենալու է, որոնք իր խօսելիք գոյներն ունին:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԳ

Առարկայից որիչ յատկութիւնները

1. Դաս Ա: Հարցում ընել. Անուշ, թթու, թթուաշ, դառն, կծու, կարծր, փափուկ, կակուղ, ծանր, թեթեւ, երկայն, կարճ, լայն ևւն, առարկայից վրայ. Ի՞նչ բան երկայն է, ևւն: Յետոյ անոնց տարածութիւնը բաղդատելու համար կրթութիւններ ընել տալ. Զի՞նք ուն մազը այծին մազէն կարճ է. գետը առուակէն լայն է, ևւն. այս կրթութեան մէջ տղային գտնել տալու է առարկայից՝ տարածութեան կողմանէ իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը ինչպէս որ Աշ. Գրքի մէջ

եղած խօսքերուն կէտերով պակաս թողուածը կը ցուցնէ, զորս լրացնել տալու է:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԳ

Այլնայլ ստարկայից որպիսութիւնները

1. Դաս Ա: Խօսիլ առարկայից այլեւայլ որպիսութեանց վրայ և հարցնել. Տուն մը ինչպէս կրնայ ըլլալ: Մեր դպրոցը ինչ գոյն ունի չի՞նք թէ նոր է, ամէր թէ խարխուլ է, ևւն. ինչո՞վ կը տեսնենք դպրոցի այս որպիսութիւնները ևւն: Աչքերդ ինչ կը տեսնէք, — դպրոցին գոյնը և անոր որպիսութիւնները—. ո՞վ չի տեսներ — կոյրերը: Պօղոսին տունն ինչպէս է, ևւն. այսպէս տղայոց ծանօթ տուներու վրայ այլեւայլ հարցումներ ընել:

1. Դաս Բ: Հարցնել. Ուրիշ ինչ առարկաներ կրնան փոքր կամ մեծ, խոնաւ կամ չոր, բաց կամ գոց ըլլալ: Ի՞նչ հասկցնել կ'ուզենք երբ առարկայի մը համար կ'ըսենք թէ կարմիր է: Ե՞րբ կ'ըսենք թէ բառակուսի է. երբ կ'ըսենք երկար է, ըստ այսմ կրթութիւն ընել տալ թէ բերանացի թէ գրաւոր:

1. Դաս Գ: Խօսիլ և հարցնել. Ի՞նչ տարբերութիւն կայ արահետի մը, ուղիի մը և շաւիղի մը մէջ: Յուցնել քանի մը շաւիղ, ուղի, արահետ կամ պողոտայ որք ծանօթ են տղայոց, յետոյ բերանացի և գրաւոր կրթութիւն ընել տալ ըստ վերնոյն:

1. Դաս Դ: Խօսիլ և հարցնել. Ո՞ր առարկաները քառակուսի, հարթ, անկիւնաւոր, շեղ, եւայլն են. ինչէ՞ն կը շինեն սեղաններ, կրակարաններ, պնակներ. մեր հր զգայարանքովը կը ճանչնանք առարկայից գոյնը, ձեւը, եւայլն յատկութիւնները. — աչքով, ձեռքով, ականջով —: Յուցնել արժողի մը, հան-

դերձագրաւորներ մը , դանակի մը , պնակի մը , կացինի մը եւայլն յատկութիւնները :

1. Դաս Ե: Խօսիլ և հարցնել . Ըսէք զնտաձեւ , ձուձեւ , ոսպնաձեւ , կոնաձեւ , սրտաձեւ առարկաներ : Ի՞նչ տարբերութիւն կայ չրջանակաւոր և զնտաձեւ առարկայից մէջ , եւայլն : Վարժապետը պէտք է աւելցնէ տարբերութիւնը հասկցնէ , ցուցնելով բուն առարկան կամ անոր պատկերը գծելով :

1. Դաս Զ: Խօսիլ առարկայից զանազան որպիսութեանց կամ յատկութեանց վրայ , այսինքն՝ ըսել թէ օդը (առարկան) կրնայ ըլլալ ցուրտ (որպիսութիւն) , խոնաւ , ջերմ , եւայլն . յետոյ անոնցմով խօսքեր կազմել տալ : Զոր օրինակ , Զիւնը ճերմակ է . օդը խոնաւ է . ամպը թանձր է , եւայլն :

Դիտող : Ածականի մը (առարկային որպիսութիւնը ցուցնող) վրայ տղայոց տեղեկութիւն տալու համար լաւ կը լինի որ նոյն յատկութիւնը կամ որպիսութիւնը ունեցող շատ մը առարկաներ ցոյց արուի :

1. Դաս Է: Խօսիլ և հարցնել . Ի՞նչ է ժամանակը , եղանակը . — օդը երբ կը փնասէ մարդոց . օդը երբ խոնաւ և փնասակար է : Որչափ որ կարելի է կարճ հարցերով գտնել տալ տղայոց իր ուղած պատասխանը զոր օրինակ . օդն փնչպէս է . — օդը խոնաւ է : Այսօր օդն փնչպէս է . — այսօր օդը խոնաւ է : Ըստ այսմ խօսքեր շինել տալ :

1. Դաս Ը: Խօսիլ և հարցնել . Զուրն երբ կը սառի . երբ կը լինի ցուրտ , տաք , պղտոր , շարժուն . խմելու ջուրն փնչ է . ջրոյ պէս ուրիշ հեղուկներ ալ կան . լըճի ջուրն փնչպէս է . — գետի — , աղբիւրի — , հորի — ջրամբարի ելն . փարչի ջուրն փնչպէս է . — զով է . և ըստ այսմ նախադասութիւններ կամ խօսքեր ընել տալ : Նոյնպէս հողին վրայ հարցումներ ընել . Ո՞ր կը գտնուին չոր , խոնաւ , բերրի , աւազոտ հողեր կամ

գետիններ . Ի՞ր երկիրը գետնախնձորի , առեւոյտի կը յարմարի . գէշ երկիր մը կամ արտ մը փնչպէս կ'աղէկնայ . պարտիզի , արօտի , բանջարանոցի մէջ հողն փնչպէս է . և ըստ այսմ խօսքեր շինել տալ :

1. Դաս Թ: Խօսիլ մետաղաց ընդհանուր յատկութեանց վրայ և հարցնել . Ոսկին փնչպէս է . — ոսկին գեղին , ծանր , տարածական , փայլուն և թանկագին է : Նախադասութիւններ շինել նախ՝ զատ զատ առարկային ամէն մէկ յատկութեամբ . օրինակ , Ոսկին գեղին է . ոսկին տարածական է , եւայլն : Յետոյ առարկային յատկութիւնը ցուցնող բոլոր բառերով միասին խօսք մը կազմել տալ , ինչպէս որ վերեւը դրուած հարցման պատասխանովը շինուած է :

1. Դաս Ժ: Խօսիլ և հարցնել . Կաշին փնչ բանէ կը շինուի կամ կը պատրաստուի . որոնք կօշիկներու տակին լաւ կուգան և որոնք երեսին . կօշկակարներէն զատ Ի՞նչ արհեստաւորը կաշի կը գործածեն : Պէտք է նաեւ ցուցնել կտաւին , չուխային , մագաղաթին , թղթին յատկութիւնները կամ որպիսութիւնները : Ո՞ր ծառերը տոկուն , կակուղ , թեթեւ , ճերմակ են : Շինել տալ անպիսի խօսքեր՝ որոց մէջ պիտի երեւնայ փայտին յատկութիւնը , անոր փնչ բանի գործածուելը . զոր օրինակ , Տօսախը գեղին և կարծր փայտ մ'է . անկէ կը շինեն սանտր , դանակի կոթ , եւայլն :

1. Դաս ԺԱ: Խօսիլ և հարցնել . Ըսէք այնպիսի յատկութիւններ (ածական) որ կրնան ծառոց յարմարիլ : Հոս հարկ է վարժապետին ծառի մը մասերը հետզհետէ ցուցնել և անոնց մէկ քանի յատկութեանց վրայ խօսիլ և հարցնել . Ուրիշ Ի՞նչ առարկաները կը ճանշնաք որ ուղիղ , խոտոր , հորիզոնական են . Ի՞նչ ծառոց բունը զլանաձեւ , ճեղքած , կեղեւաւոր է . ձեւ

քով հորիզոնական, ուղղածիդ, խոտոր դժեր քաշեցէք. մը ծառոց ձիւղերը հորիզոնական, ուղղածիդ, եւայլն են: Վարժապետը տերեւներ ցոյց տալով նախ անոնց գոյնն ու ձեւը տղայոց դիտել տալու է. յետոյ հարցնելու է թէ՛ Այս տերեւը մը ծառին կը վերաբերի. ուրիշ մը ծառերը այդպէս տերեւ ունին. այս տերեւին և այն տերեւին մէջ ինչ տարբերութիւն կայ: Պատուիրել աշակերտաց որ սրտածեւ, եւայլն տերեւներ բերեն. այս կերպով կրթութիւնն աւելի փորձառական կը լինի. նաեւ տղայոց ծանօթ եղող ծառոց և բուսոց յատկութիւններով նախադասութիւններ չինել, զոր օրինակ, Բարտին՝ երկար, ուղիղ, ճիւղաւոր, մութ կանաչագոյն է: Կաղամբը՝ լեցուն, կանաչ կամ կապուտագոյն է. վերջապէս դասերն պիտի շարունակուի՝ այլեւայլ բուսոց արմատներ, բուններ, ձիւղեր, տերեւներ, ծաղիկներ, պտուղներ առնելով և բերանացի ու զրաւոր կերպով անոնց յատկութիւնները ցոյց տալով:

1. Դաս ԺԲ: Խօսիլ և հարցնել. Մեղուք ինչ տեսակ կենդանիներ են. օգտակար են. ինչո՞ւ կը թռչին. մեր կը գտնեն իրենց մեղը. մեր կը չինեն իրենց մեղը. քանի տեսակ մեղու կայ փեթակին մէջ: Այսպէս հարցունելու է մրջիւնին, ճանճին, թիթեռնիկին, պիծակին, բուբին և այլոց վրայ. Ի՞նչ տարբերութիւն կայ կարմրախայտի մը և օձի մը մէջ. խօսիլ գորտին, մողէզին, ենքեղէսին, գայլածուկին ևլն վրայ. հարցնել. Բազն ինչ տեսակ կենդանի է. բազին ու հաւին մը յատկութիւնները ձեզի ծանօթ են. բազն ինչ կ'ընէ որ հաւն անոր չի կրնար նմանիլ. նոյնպէս խօսելու է ծանօթ թռչնոց վրայ. հարցնել, Շունն ինչպէս կենդանի է. որոնք են այն յատկութիւնները (ածականները) որ իր մարմնոյն կը վերաբերին. որոնք իր իմացականութեանը (խելքին) կը

վերաբերին. այս ածականները գոյականի դարձնել. ինչպէս, մեծ (ածական), մեծութիւն (գոյական), չար, չարութիւն. խեղ, խեղութիւն. նոյնպէս նկարագրել տղայոց ծանօթ քանի մը շուներ, աղուէսը, գայլը, առիւծը, եւայլն:

1. Դաս ԺԳ: Խօսիլ դպրոցականի մը լաւ ու գէշ յատկութեանց վրայ, ածականները գոյականի դարձընել ըստ վերնոյն. Որոնք են տղայի մը լաւ, գէշ յատկութիւնները. այդ ածականներով թէ եղակի թէ յոբնակի խօսքեր չինել տալ և իրենց դատումը լաւ կամ գէշ բառով բացատրել տալ խօսքին կամ նախադասութեան վերջը փակագծի մէջ՝ և կամ քիչեւով. օրինակի համար. Ծոյլ աշակերտը իր դասը չի պատրաստեր (դ). աշխատասէր աշակերտները իրենց վարժապետաց և ծնողաց սիրելի են (լ):

1. Դաս ԺԴ: Խօսիլ մարդու մարմնական և բարոյական յատկութեանց վրայ. ածականները՝ գոյականի դարձնել, և հարցնել, Որոնք են լաւ կամ գէշ յատկութիւնք. ինչ կ'ըսուին լաւ յատկութիւնք. գէշ յատկութիւնք. ինչ են մոլութեան հետեւանքը — : Վարժապետը եթէ կամի կրնայ այս դասի վրայ համառօտ բարոյական մը խօսիլ տղայոց, ցուցնելով մոլութեան գէշ հետեւանքները և առաքինութեան բարի հետեւանքները եւայլն: Բերանացի և զրաւոր կրթութեան համար նախադասութիւններ ընել տալ:

1. Դաս ԺԵ: Խօսիլ արհեստաւորի և ընտանեաց վրայ. յետոյ երեք կերպ առանձին առանձին թէ բերանացի թէ զրաւոր նախադասութիւններ չինել տալ. որոց առաջինը պիտի լինի հասարակած, երկրորդը հարստ, երրորդը շարժական, որոցմով կը հասկցուի մարդու մտածութեան երեք կերպը: Սոյն նախադաս

սուրբեանց սկիզբը Քրիստոսի, վերջը Վերջապահ զնեցու է. այսպէս հասկնալու է նաեւ այլոց համար. բացի այն խօսքերէն, որոնք երկու կամ աւելի նախադասութիւններէ կազմեալ են, անոնց ամէն մէկուն առջեւը «որ» և խօսքին աւարտը Վերջապահ զնեցու է, և վերանին ըստ պատշաճի իրենց հարցական կամ զարմացական եւայլն նշանները :

ՄԱՍՆ Գ.

ԱՌՆԵՐԿԱՅԻՑ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

~~~~~

ԳԼՈՒԽ ԱՌՆՋԻՆ

Գլխաւոր գործողութիւնը անմահ եւ իրաց

1. Գաւ Ա: Խօսիլ. եղալի և յորճակի ամէն դէմքով կրթութիւններ ընել տալ: Խօսքերը զանազանեցու համար վարժապետը կրնան աւելցնել բայերուն հետ նաեւ իրենց խնդիրներն եւս, որք շատ բնական կերպով լինելու են. զոր օրինակ. Ես կը տեսնեմ աչքով. դու կը լսես ականջով. նա կը շնչէ իրիկուան օդը ևլն. հարցնել. Ի՞նչ կ'ըսուին աչքը, քիթը, լեզուն ևլն. — զգայարանք: Նոյնպէս հետեւեալ կերպով խօսիլ կամ նախադասութիւններ չինել տալ. Աչքերը կը տեսնեն. ականջները կը լսեն, ևայլն:

Բոլոր այս կրթութիւնք սահմանականի ներկայ ժամանակով պիտի լինին:

Դիտող: Պէտք է գիտնալ որ ուսման այլևայլ ճիւղերը միշտ իրարու նեցուկ կամ օգնական պիտի լինին, այսինքն ընթերցանութիւնը պիտի օգնէ գրութեան, գրութիւնն ալ ընթերցանութեան: Ինչպէս որ ընթերցարանը կը գործածուի լեզուի և մասամբ իւր քերականութեան հիմունքը դնել տղային մտաց մէջ, նոյնպէս ալ իրազիտութիւնը անզգալաբար կ'օգնէ թէ լեզուին թէ քերականութեան թէ գրութեան և թէ միւս ճիւղերուն, ինչպէս և մարդկային կենաց վերաբերեալ զանազան ծանօթութեանց: Ուստի պէտք է որ բոլոր

այս ճիւղերը և մարդկային բոլոր կեանքը օգտին փոխադարձաբար ուսման ամէն մէկ ճիւղէն :

Այս մասին մէջ նախ՝ տղայոց աւելի ծանօթ եղող այն գործոց վրայ խօսուած է , որոնք յառաջ կուզան շատ անգամ սովորական կենաց մէջ . յետոյ զանազան առարկայից և անձանց գործողութիւններու վրայ : Ինչպէս որ նախընթաց մասերուն մէջ տղան ամենէն հասարակ կամ ծանօթ առարկայից և անուանց յատկութիւնները սորվելէն զկնի անցած է մասնաւոր առարկայից կամ անոնց յատկութեանց , նմանօրինակ պիտի յառաջանայ նաեւ այս մասին մէջ :

1. Դաս Բ: Խօսիլ և կրթութիւն ընել տալ ըստ վերի դասուն , միայն թէ այս նախադասութիւնները սահապառնի ժամանակով ընել տալու է : Ամէն մէկ բայի վրայ կրնայ վարժապետը 1-2 կամ աւելի խօսքեր ընել տալ :

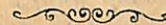
1. Դաս Գ: Խօսիլ և սահ. կատարեալով խօսքեր ընել տալ . զոր օրինակ , Ես գիրքս գտայ , Էլն : Խոնարհել մէկ երկու բայ , և յետոյ մէկ երկու խօսքեր ընել տալ անոնց վրայ :

1. Դաս Դ: Խօսիլ և սահ. անկարար ու կարարեալ ժամանակներով կրթութիւն ընել տալ թէ խօսուն և թէ զրաւոր , (Տես Ա. գիրք , երես 68 . Դաս Դ .) :

1. Դաս Ե: Նոյն ըստ վերնոյն . միայն թէ կրթութիւնք յարկաբարով (այսինքն անցեալ դերբայն էսկան բային հետ խոնարհած) և ապաւնիով ընել տալ :

Դաս Զ: Նոյն ըստ վերնոյն . միայն կրթութիւնք անցեալ կարարեալ և ներկայ ժամանակներով ընել :

Գիտող : Միեւնոյն բայով շատ մը խնդիրներ ընել և ուշ զնել տղայոց դատած օրինակներուն , որոց համար պէտք է գիրենք քաջալերել , վասն զի տղայք որչափ որ ըրած գիտենան համար վարժապետէն քաջալերուին , նոյնչափ ալ կը ջանան աւելի յառաջագիմել իրենց դասերուն մէջ . այս բանը կրնայ տղայոց միտքը զարգացնելու լաւագոյն միջոցներէն մէկն ըլլալ :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Գործողութիւնք այլեւայլ անձանց , կենդանաց եւ առարկայից

1. Դաս Ա: Այս երկրորդ գլխուն մէջ կրթութիւնք կրնան զանազանութիւն երեք կերպով՝ նախ պարբեր , իւրեւեւ բայերէն յետոյ պէտք է անորոշ դերբայով կրթութիւններ ընել տալ . զոր օրինակ , Տղան դպրոցին մէջ պարտի կարգալ , գրել , Էլն . տղան կրնայ դպրոցէն դուրս ուտել , խմել : Երկրորդ , միեւնոյն կրթութիւնք կրնայ անանց պարբեր և իւրեւեւ բառերն գործածելու ամէն մէկ բայը սահ . ստորադասականի Էլն . ժամանակներով մէկ կամ ուրիշ անձերու վրայ եղակի , յորեւեակի նախադասութիւններ ընել տալ . զոր օրինակ , Դպրոցին մէջ աշակերտը կը կարգայ Էլն . տղայք զըզրոցին մէջ կը կարգան Էլն : Երրորդ ամէն մէկ բայի վրայ այնպիսի նախադասութիւններ ընել տալ որ տըրուած տեղեկութեանց համաձայն կրնան իրարմէ տարբերել . այսինքն , պէտք է որ դասատուն աւելցնէ գըլխաւոր նախադասութեան վրայ ժամանակի պարագայ ցուցնող խօսք մը . զոր օրինակ , Տղան կը կարգայ քանի որ դպրոցն է . տղաք կը խաղան երբ դպրոցէն դուրս են : Ահա այս տեղ որպէս իւրեւեւ գլխաւոր նա-

ՄԱՍՆ Դ.

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՅԻՆ

Արհեստական ատարկայք

1. Դաս Ա: Այս նկարագրութեան մէջ այնչափ կըրթեալ է տղայները մինչեւ որ կարող լինին առանց դժուարութեան զայն ընելու: Նոյնպէս ըսելու է որ քանոնը ոչ միայն դպրոցի առարկայ մ'է այլ և կահ մ'է, որ կընայ գործածուիլ գրասենեակներու և ուրիշ տեղեաց մէջ: Պէտք է դիտել տալ որ ամէն քանոն փայտէ չը լինիր. երկաթէ, արդյւրէ, արծաթէ քանոն ալ կայ. նոյնպէս իրենց ձեւերն ալ տարբեր է: Այս դասին մէջ նախ՝ մասնաւոր քանոնի մը, յետոյ ընդհանուր քանոնաց (այսինքն նախ տեսակի ապա սեռի) նկարագրութիւնն եղած է. այսպէս է մինչեւ Ժ. դասը:

Հետեւեալ պարզ առարկաներն ալ մի եւ նոյն կերպով կընան նկարագրուիլ. Ժաբ, Գրէշ, Բառաշ, Զաշ, Կաշ, Եւալին:

Գլխող: Այս մասն ալ առարկայից շարադրութեան նկատմամբ տակաւին կընայ օգտակար լինիլ 9-10 կամ աւելի տարիք ունեցող կամ նախակրթարանի առաջին կարգի տղայոց համար:

Ժամանակն է որ տղայոց նախընթաց երեք մասանց մէջ ստացած ծանօթութիւնները իրենց օգտակար ընել. մինչ ցարդ տղայք իրենց ներկայացուած առարկաներուն միայն արտաքին կերպարանքը դիտած էին, և այնու միայն բառեր և նախադասութիւններ չիտելու

վարժած էին. բայց հիմա պէտք է որ խորհին իրենց ներկայացած առարկաներու վրայ և յայտնեն իրենց դիտողութիւնը, այսինքն պիտի սկսին շարադրութեան պարզ և բնական կերպով մը յետագայ ծրագրոյն համեմատ (*):

1. Յուցնել առարկային սեռը (դասաւորութիւն, սահման):
2. Առարկային մասերը:
3. Առարկային յատկութիւնները, այսինքն. Ա. ընդհանուր յատկութիւնք, Բ. անոր մասանց յատկութիւնները:
4. Առարկային և իր մասանց բնութիւնը (փայտէ, բարէ, Լին. ըլլալը):
5. Առարկային օգտակարութիւնը կամ վնասակարութիւնը (իւր կամ գործածութիւնը):
6. Առարկան շինող գործաւորը:

Յայտնի է որ ասիկա նոյն է նախընթաց երեք մասանց դասերու հետ, ուստի սոյն վեց յօդուածէ բաղկացեալ ծրագիրը թէ ինքը վարժապետը աղէկ մը պիտի ըմբռնէ և թէ նոյնը իր աշակերտաց մտքին մէջ աղէկ մը տպաւորելու է ի դիւրութիւն շարադրութեան: Այս մասին մէջ նախ արհեստի, յետոյ բնութեան և ապա խառն առարկայից վրայ խօսուած է, ամէն նըկարագրութիւն նախ մասնաւորի (տեսակի), յետոյ ընդհանուրի (սեռի) վրայ պիտի լինի: Աշակերտաց դասագրքին մէջ եղած նկարագրութիւնք վարժապետաց կամ աշակերտաց համար իբր փորձ կամ օրինակներ են, որոց պիտի հետեւին ազատօրէն և ոչ

(*) Արթուրներ բերանացի եւ գրաւոր պիտի լինին, գրաւոր կրթութիւնը կընայ նախ տախտակին վրայ ըլլալ, պէտք եղած ատեն կընան առարկաները երկու կամ շատ մասերու բաժնուիլ, բայց վարելորդ քանն այն է որ տղան խնամով եւ փոյթեռանդն աշխատելու վարժիլ:

ստրկաբար : Թէեւ զգոյշ լինելու է մանրամասնութեանց մէջ մտնելով ծանրաբեռնելէ . այսու ամենայնիւ երբոր ինք աղէկ կերպով կրնայ բացատրել և տղայք կրնան զանոնք լաւ հասկնալ , կամ թէ առարկայք արդէն ծանօթ են իրենց , կամ թէ նոյնը իրենցերկրին մէջ գտնուելով կարող են անձամբ տեսնել և դիտել , այն ատեն ազատ է վարժապետը մանրամասնութեանց մէջ մտնելու :

1. Դաս Բ: Վարժապետը հասարակ սեղան մը տղայոց առջեւ դնելով և ըստ Աշ. Գրքին նկարագրելէ յետոյ՝ սեղանի ալ և ալ տեսակներու վրայ խօսիլ : Նմանօրինակ առարկաներ , ալիւն , ալիւն , լէկալիւն , Բաշի , Եւայլն :

Դիտող : Ինչպէս ըսինք պէտք է մանրամասնութեամբ ծանրաբեռնել , ալ այնչափ կըթել զտղայս մինչեւ որ զիւրութեամբ կարենան զբաւոր շարժուելու ընել :

1. Դաս Գ: Խօսիլ ըստ վերնոյն ալ և ալ տեսակ անկողնոց վրայ . նմանօրինակ առարկայք , օրօր , Զապար , Եւայլն :

1. Դաս Դ: Նոյն ըստ վերնոյն , նմանօրինակ առարկայք , Կարիւն , Կարիւն , Եւայլն :

1. Դաս Ե: Նոյն ըստ վերնոյն , նմանօրինակ առարկայք , Կարիւն , Զապար , Կարիւն , Եւայլն :

1. Դաս Զ: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկայք Դաշի (անոր ծակը , կամուրջը որ է ծակին բոլորի ուռած մասը , գլուխը , պոչը) . Կարիւն , Կարիւն (կրօնիկը , երեսը , իր կոնակովը , բերանը , ծայրը , օղը , գօտին , կոթը) , Եւայլն :

1. Դաս Է: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկաներ , Կարիւն , Կարիւն , Կարիւն , Եւայլն :

1. Դաս Ը: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկայք , Կարիւն , Կարիւն , Եւայլն :

1. Դաս Թ: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկայք , Կարիւն , Կարիւն : Կանանց հանդերձներու վրայ խօսելը վարժուհեաց կը վերաբերի :

1. Դաս Ժ: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկայք , Կարիւն , Կարիւն , Եւայլն :

1. Դաս ԺԱ: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկայք , Կարիւն , Կարիւն , Եւայլն (Կարիւն) Եւայլն :

1. Դաս ԺԲ: Նոյն ըստ վերնոյն . նմանօրինակ առարկայք Կարիւն , Կարիւն , Կարիւն , Եւայլն :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Բաղդատու թիւն արդեւ սորված առարկայից

1. Դաս Ա: Նախ երկու առարկայից նման մասերն ու յատկութիւններն , յետոյ աննման մասերն ու յատկութիւնները նկարագրել : Բազդատել նստարանն ու մահճակալը . զիրքն ու տետրը :

1. Դաս Բ: Բազդատել դանակ մ'և զմելին մը . դըժալ մ'և պատառաքաղ մը . կուժ , հնձան , հացի , լուսացի տաշտ , սափոր , դորակ , Եւայլն :

1. Դաս Գ: Նոյն . Բազդատել շապիկ մ'և վերարկու մը . զլիսարկ մ'և խոյր մը . տափատ մ'և վարտիկ մը . դահուկ մը սայլի մը բալիւրի վաշէի հետ :

1. Դաս Դ: Նոյն . Բազդատել կամ գեղին մէջ երկու ծանօթ տուն գտնել և բազդատել :

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԳ

Մնունք, ծաղիկք, պտուղք

Այս և հետեւեալ դասերու մէջ ոչ առարկային և ոչ իր տեսակին նկարագրութիւնը պիտի որոշուի, այլ բաւ է որ այդ առարկայք փոքր ի շատէ իրարու նման լինին (*):

1. Դաս Ա: Նկարագրել կարկանդակը, լաւաշը, պաք-սիմաթը: Կաղինը, շագանակը: Տանձը, սաւորը, դեղ-ձը, նուշը, եւայլն:

Գիտող: Առաջէն ցոյց տրուած վեց յօդուածէ ծրա-գրոյն պէս քանի մը դասերու մէջ մէկ երկու (4-6) յօդուածոց նկարագրութիւնը չէ եղած, մանաւանդ այն գոյացութեանցը՝ որոնցմով մարդ կրնայ ապրիլ, վասն զի ընկոյզին (առարկային) կամ իր մասանց բնութիւնը տղայոց հասկցնելը թէ դժուարին է և թէ ոչ այնչափ կարեւոր, իսկ անոր շինող կամ ստեղծողն է Աստուած. ահա այս նկատմամբ դասին 4-6 մասերը ըստ ծրագրոյն նկարագրուած չէ, այլ անոնց տեղը կամ ուրիշ բան ըսուած է և կամ զանց առ-նուած է. որով դասերու վրայ գրուած թիւերը ճշդիւ նոյն ծրագրոյն չեն համապատասխաներ, մանաւանդ 3 թիւէն ասդին ինչպէս որ այս դասին նկարագրութիւնը նկարագրութիւնէն կ'երեւնայ. ուստի դասա-տուր ազատ են բնական պատմութեան Բ. գլխոյն Գ. դասին պէս զայն ընել կամ ոչ:

(*) Տնտեսութեան, իմա՝ դրամի պակասութեան համար շատ բա-ներ պակսեցուցած եւ շատ դասեր մէկ դասի վերածած ենք. մի-այն թէ այս վերջինները իրարմէ որոշելու համար Ա. Բ. Գ. գրերն իբր նշան դրած ենք, որով դասատուն կրնայ նոյնը 2-3 դասի բաժնել:

1. Դաս Բ: Նկարագրել շաշմուշ, նարինջ, քրտմիւր:

1. Դաս Գ: Նկարագրել, 1. Զանգակն, բոբն, բաղ-դն, ախառափն ծաղիկները: 2. Հրանդակն, պոպոն և բոլոր կտաւոր և կորիզաւոր պտղոց ծաղիկները: 3. Ծնեքեկն, աւետարան, լոբայն ևլն. ծաղիկները: Ազատ է վարժապետը ասոնց տեղ իրեն ծանօթ ծաղկանց նկարագրութիւնն ընելու:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԳ

Բաղդաստութիւն արդեմ ողսած ստարկայից

1. Դաս Ա: Բաղդատել, 1. Ուրիւ պտուղն ու խող կաղինը. կաղինն ու շագանակը: 2. Կանթեղնիձը բո-դին հետ. անթառամը բաղեղին հետ: 3. Հրանունկը խնձորի ծաղիկին հետ. կեռասի ծաղիկը պուտին հետ: Յայտնի է որ այս բաղդատութեան ատեն ասոնց իրա-կանը կամ պատկերները տղայոց առջեւ դնելը պատ-մելէն աւելի լաւ է:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ ԱԹԱՋԻՆ

Հանրային կարգ

1. Դաս Ա: Այս և միւս դասերու նկարագրութեան պէս իր մէջ հինգ բան պիտի պարունակէ: 1. Դասաւորութիւն: 2. Մասունք: 3. Յատկութիւն: 4. Գործածութիւն: 5. Իր գտնուած տեղը: Նկարագրել նման առարկայ, օգը կամ միջոցը:

Դիտող: Բնական պատմութեան վրայ եղած այս առարկաները դեռ կրնան իբրեւ շարագրութեան նիւթ տրուիլ այն տղոց որոց արդէն այդ մասին վրայ խօսուած է, և իրենք եւս յայդմ յառաջադէմ են:

1. Դաս Բ: Նկարագրել նման առարկաները պարզ, հրաշք, խորհրդաւոր, և այլն:

1. Դաս Գ: Նոյնպէս ինչպէս, բոսորհող, հաղորդ, պըղնի, ասի և այլն:

1. Դաս Դ: Բաղդատել նման առարկաները ջուրն ու հողը. ինչպիսիք ու բոսորհող. խորհրդաւոր ու խորհրդաւոր. հաղորդ ու հաղորդ. երկաթն ու հաղորդ. հաղորդ ու արծաթն, և այլն:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԳ

Բոսորհող կարգ

1. Դաս Ա: Նկարագրել նման առարկաներ, պարզ, լուրջ, ինչպէս, և այլն:

1. Դաս Բ: Նոյնպէս շաբաթ, դիմիւ, գին, և այլն:

1. Դաս Գ: Նոյնպէս (*) հրեշտակ, ելագ, հաղորդներ, և այլն:

1. Դաս Դ: Նոյնպէս լուր, հաղորդ, շաբաթ, և այլն:

1. Դաս Ե: Նոյնպէս արեւոյտ, երեւոյտ, հաղորդ, և այլն:

1. Դաս Զ: Նոյնպէս հրեշ, հաղորդ, և այլն:

1. Դաս Է: Բաղդատել ինչպէս ու հողը. ինչպիսիք ու հաղորդ. ինչպէս ու հաղորդ. ինչպէս ու հաղորդ, և այլն:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԳ

Կենդանական կարգ

1. Դաս Ա: Նկարագրել բլուր, շաբաթ, և այլն:

1. Դաս Բ: Նոյնպէս հաղորդ, լուր, և այլն:

(*) Կրնայ նկարագրութեան երկրորդ մասը, այսինքն բոյսին մասերու թուումը չընել, քանի որ տղայք զայն լաւ տրուած են, և անցնիլ բոյսին և իր մասանց որպիսութեան նկարագրութեան. նոյնպէս կրնայ չորրորդ մասը՝ որ գործանաց (organe) պաշտօնին կամ գործունէութեան կը վերաբերի, չնկարագրել. այլ ընդհանրապէս անցնիլ բոյսին օգտակարութիւնն ըսելու. վերջի մասը, ինչպէս հանքերուն մէջ, բոյսին աճած տեղը կը ցուցնէ, այսպէս է և կենդանաց մասին մէջ:

1. Դաս Գ: Նոյնպէս դաշտասարդը, հանկուստը, օյսանորը, նեպուհը, եւ այլն :

1. Դաս Դ: Նոյնպէս յողեղը, կրեան, քորթը, եւ այլն :

1. Դաս Ե: Նոյնպէս Ժածանը, կարմրախայրը, դառեխը, ջաւարը, խորհաշուիւ, եւ այլն :

1. Դաս Զ: Նոյնպէս սարեւը, սաճը, քարը, հաւը, Լըն :

1. Դաս Է: Նոյնպէս 1. Շուռը, յուռը, խլարդը, նապաստակը, աղուհը, եւ այլն . 2. Կոճը, յիւարը, խոզը, Լըն : Եւ բաղդատել ուրդը ճանճին, յողեան ու կարմրախայր օձին, կարսան շան, յին եղան հետ, եւ այլն :

Դիտող : Այս և միւս դասերուն մէջ կատուի, շան, ձիու, եւ այլն պատմութիւններ ընել :

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

Մարդ

1. Դաս Ա. Բ. Գ: Հասկցնել մարդուս ներքին և արտաքին գործարանները, անոնց պաշտօնները, հոգին և իր կարողութիւնները, ընկերական վիճակը և անոր վերաբերեալ պարտքն ու իրաւունքները, եւ այլն :

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Խստն աւարկայք

1. Դաս Ա. Բ. Գ: Պէտք է 1. Ծանօթ արմտեաց պատրաստութեան, ցանուելուն, բաղուելուն վրայ տեղեկութիւններ տալ : 2. Նկարագրել գիւղը կամ քաղաքը, դաշտը, լեռը, եւ այլն : 3. Պէտք է տղային վարմանցը, բարուցը, զբաղմանցը պարտականութիւններուն վրայ նոյնպէս խօսիլ :

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ԻՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԻ ՈՒՐԻՅ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

Ա. Լոռցի կամ Ծծմբաւ

Կը ճանչնա՞ք ասիկա . — Այո, ատիկա լուցկի կամ ծծմբաւ մ'է : Լուցկիները բոլորովին ինքիւրենց շինուած կը լինին . — Ի՞նչ . — Ուրեմն ինչպէս ձեռք կը բերուին ատոնք . — Մարդիկներ կան՝ որ ատոնք կը շինեն : Լուցկիի մը մէկ ծայրը միւս ծայրին պէս է . — Ի՞նչ : Մարմնոյն ամէն տեղը մի եւ նոյն կերպն է . — Ի՞նչ : Ասիկա ինչ է . (ձեռքը երկնցնելով) . — Ձեր թեւը : Թեւս մարմնոյս մէկ մասն է : Կրկնեցէք, թեւը մարմնոյն մէկ մասն է : Ուրեմն մարմինս ունի շատ մասեր : Ուրեմն լուցկի մը ինչ ունի . — Շատ մասեր : Այդ մասերը որոնք են . — Ծծումբն և փայտը : Ուրեմն լուցկիի մը տարբեր մասերը որոնք են . — Փայտը և ծծումբը : Ի՞նչ է ծծումբը . ասոր վրայ ձեզի պիտի խօսիմ . ծծումբը երկրիս խորէն կամ հողին մէջէն կը հանուի : Կրկնեցէք, ծծումբը երկրիս խորէն կամ հողին մէջէն կը հանուի : Ամեն բան՝ որ երկրիս խորէն կը հանեն, և բոյս չեն, կ'ըսուին հանք . ծծումբը հանք մ'է : Հիմա աղէկ նկատեցէք և ծծումբին վրայ ինձ բան մ'ըսէք . ինչ գոյն ունի . — Դեղին է : Միասին կրկնեցէք ծծումբը դեղին է :

(Վարժապետը զայն կրակի մէջ պիտի դնէ)

Ահաւասիկ անիկա կը վառի . ինչ կ'ըսէք անոնց՝ որք կը վառին . — Այբե՛լ կամ վառե՛լ : Ուրեմն ծծումբ

բը այրելի մ'է : Ասոր բոցը ինչ գոյն ունի . — Բոցին գոյնը կապոյտ է : Կրկնեցէք , ծծումբը կը վառի կապոյտ բոցով : Երբոր ծծումբը կրակին մէջ դրի ինչ զգացիք . այսինքն՝ հոտ մը չառիք . — Ծծումբը գէշ հոտ մ'ունի . այն բաները որ հոտ կուտան , կ'ըսուին հոտոտ : Ըսէք ինծի մի քանի հոտաւոր բաներ . — Ծծումբը երբ որ վառի հոտաւոր է : Ինչո՞վ կը հասկընանք կամ կը զիտնանք որ ծծումբը հոտաւոր է . — Մեր քիթովը : Ուրեմն քիթով ինչ կ'ընէք . — Մեր բըթովը հոտ կ'առնենք : Ինչո՞վ գտաք կամ հասկցաք որ ծծումբը դեղին է . — Մեր աչքովը : Կրակը ծծումբին բան մը չընէր , ուրեմն ինչ կ'ընէ . — Զայն կը հալեցընէ : Ուրեմն ինչ կ'ընէք այն ատեն ձեր աչքով . — Մեր աչքով կը տեսնենք : Կրկնեցէք , ծծումբը կրակին մէջ կը հալի . ծծումբը հանք մ'է՝ որ գետնէն կը հանուի : Փայտը բոյս մ'է . Կրկնեցէք , փայտը բոյս մ'է , ուրկէ կ'ունենան կամ ձեռք կը բերեն փայտը . — Ծառէ մը : Լուցկիները ինչպիսի փայտով կը շինուին . — Լուցկիները կը շինուին եղեւին ծառոյն փայտովը : Հիմա քննեցէք այս փայտը , և անոր վրայ ինծի քանի մը բան ըսէք . — Անիկա կարծր և չոր է . անոր մէջը չենք կրնար տեսնել . անիկա կոտրելի , թեթեւ և դեղին է : Կրկնեցէք փայտին այս տարբեր յատկութիւնները . — Եղեւին ծառին փայտը կարծր և չոր է . անոր մէջը չենք կրնար տեսնել . անիկա կոտրելի է , իր գոյնը պայծառ դեղին է :

(Ղարթապետը զայն կրակին կը մօտեցնէ)

Դուք կը տեսնէք որ անիկա այրելի է . ինչ տարբերութիւն կը տեսնուի ծծումբին և փայտին մէջ , երբ որ զայն կ'այրեմ . — Նախ՝ ծծումբը կ'այրի կապուտ բոցով . — Այո՛ , և կաթիլ կաթիլ կամ չըթածեալ վար կը թափի : Բայց երբ որ փայտը կ'այրի , ինչ կը լինի . — Մոխիր կը լինի : Հիմա կ'ուզեմ որ ձեզմէ մէկը լաւ

մը խորհի , և ինձ ըսէ թէ ինչո՞ւ համար փայտն ու ծծումբը միասին ըլլալու են , լուցկի շինելու համար . — Նախ որ ծծումբը խիստ չուտ կը վառի : Ծծումբը որչափ ժամանակ կ'այրի . — Ծատ քիչ ժամանակ . ծծումբը հազիւ թէ մեր ճրագը կրնայ վառել . բայց փայտը աւելի երկար ատեն կը վառի . ասոր համար փայտն ու ծծումբը միասին կ'ընեն : Դուք ինծի ըսիք թէ լուցկիները մարդիկ կը շինեն . բայց ո՞վ է որ ծծումբին ու փայտին կուտայ մեղի օգտակար եղող այդ յատկութիւնը . — Ամենաբարին Աստուած . այո՛ , Աստուած է որ ամէն բան ըրած ու ստեղծած է . Աստուած է որ անոնց տուած է այն ամէն յատկութիւնները որ մեղի օգտակար են : Հիմա դուք պիտի կըրկնէք ինչ որ լուցկիին վրայ ինձ ըսիք . — Լուցկի մը շինուած է փայտէ և ծծումբէ եւայլն , այսինքն ամբողջ դասին համառօտութիւնն ընել թէ ինք և թէ տղայք :

~~~~~

Բ. Փողպատ (Cravate)

(Ուսուցիչը փողպատ մը ցուցնելով)

Կը ճանչնաք թէ ասիկա ինչ է . — (Ամեն կողմէ) Այո՛ , այո՛ , ասիկա փողպատ մ'է , ինչ սիրուն փոքրիկ փողպատ : Ես դիտեմ , թէ այս պզտիկ փողպատը ինչո՞ւ համար ձեզի այնչափ հաճելի երեւցաւ . վասն զի գեղեցիկ գոյն մ'ունի , ինչ գոյն է . — Կարմիր : Այո՛ , հրագոյն կարմիր : Կարմիրը պէ՞տք գոյն է , կը յիշէք անցեալ աւուր ձեզի ըսածս . երբեք պարզ գոյն կայ . որոնք են . . . ըսէք , Միհրան , որոնք են պարզ գոյնները . Դու չես պատասխաներ . Դու չես գիտեր . ա՛ . Իրաւ կը յիշեմ , անցեալ օր երբ ես կը բացատրէի , թէ ինչո՞ւ համար արեւուն ճառագայթները այնչափ գեղեցիկ գոյներ կ'ունենան եկեղեցւոյ ապակիներէն ան-

ցած ատենը, դուն այն ժամանակ ընկերիդ հետ կը խաղայիր, ուրեմն կը պարտաւորիմ ուրիշին հարցնել. այնպէս չէ, Արամ, դու պիտի ըսես թէ որոնք են պարզ գոյները. — Կարմիրը, դեղինը և կապոյտը: Կանանչ գոյնը՝ որ խոտերուն գոյնն է. ուրեմն պարզ գոյն մը չէ. — Ո՛չ, անիկա բաղադրեալ գոյն մ'է: Ի՞նչ գոյներէ բաղադրեալ է. — Կապոյտ և դեղին գոյներէ:

Գիտող: Որովհետեւ այս դասի առարկան գոյները չեն, ասկէ զատ տղային ուշադրութիւնը դարձնողը բուրդին գոյնը չ'պիտի լինի, այլ անոր կերպով, ուստի հարկ չէ որ ուսուցիչը անոր (գունոյ) վրայ կենալ և երկար խօսիլ:

(Գասատուն պիտի բանայ պզտիկ փողպատը)

Հիմայ մի պիտի ըսէ թէ այս փողպատը ինչ ձև ունի. — Ատիկա քառակուսի է: Եթէ ուզեմ լրֆել կամ խծպել իմ փողպատս չորս դիէն (ամենքդ ալ գիտէք թէ ինչ է լրֆելը), մը կողմը աւելի երկար պիտի լինի լրֆելու, և շատ (աւելի) թել պիտի դորձածուի. — Մէկմէկէ աւելի երկայն կողմ չ'կայ, ամէնն ալ միաչափ են: Ինչո՞ւ համար. — Վասն զի քառակուսիի մը չորս կողմերն ալ հաւասարաչափ են: Քառակուսիի մը չորս կողմերն հաւասարաչափ են, այսինքն չորս կողմերն ալ միեւնոյն երկայնութիւնն միեւնոյն լայնութիւնն ունին. — Այո, Լաւ, ուրեմն այս քառակուսին ինչ բանէ շինուած է. — Ատիկայ կերպասէ շինուած է, (այլը) ատիկա բուրդէ շինուած է: Ամէնքդ ալ իրաւունք ունիք. որովհետեւ ատիկա կերպասէ շինուած է և այս կերպասն ալ բրդէ է, միայն թէ այս բուրդը աւելի բարակ և աւելի գեղեցիկ է հասարակ բուրդէն, որով գուլպայ կը շինեն, տեսէք թելերը՝ որոնցմով ատիկա շինուած է:

(Գասատուն բրդէն քանի մը թել քաշել հանել և ցուցնելու է)

Այս ամէնն ալ թէլեր են՝ որ իրարու մէջ անցած դորձուած են, յորմէ ձեւացած է հիւսուածքը. բռնեցէք, տեսէք, ըսելու և փողպատը անոնց ցոյց տալու է. ա՛, պէտք է զայն մօտէն դիտել, վասն զի թէլերը խիստ բարակ են. բայց ահաւասիկ ուրիշ հիւսուած մը՝ որոյ վրայ թէլերն աւելի զիւրաւ պիտի կրնաք որոշել:

(Գասատուն բրդէ հիւսուածքը առնելով՝ անոր տեղ խիստ խոշոր կտաւի կտոր մը դնելու և ըսելու է)

Է՛հ ուրեմն, սիրելի տղաքներս, մեր փողպատը՝ որուն բարակութիւնը թերեւս զձեզ զարմացնէ, բայց դիտնաք որ բոլոր կերպասք գրեթէ այնպէս հիւսուած են, ինչպէս այս խոշոր կտաւը. ուրեմն պէտք չէ արհամարել (վար զարնել) այս խոշոր կտաւը, որ այնչափ օգտակար և այնչափ յարգելի է, չէք հաւատար ըսածիս. . . բայց երբ հունձքի ատենը դայ, և երբ ցորեն քաղել պէտք ըլլայ, այն ատեն սիրուն փողպատին մէջ կրնանք զանոնք ամփոփել, չէ որ թէ քիչ բան մը կրնանք անոր մէջ հաւաքել, և թէ փասուելով, այնպէս չէ, յետոյ ալ բանի մը պէտք չ'գար. ուրեմն ամէնն ալ հարկաւոր և օգտակար են իրենց գործածութեան համեմատ:

(Գասատուն այս առթէն օգուտ քաղելով սորվեցնելու է տղայոց առարկաները գնահատել ոչ միայն իրենց գեղեցիկութեան նայելով, այլ մանաւանդ անոնց օգտակարութեանը. և ըսելու է)

Բրդէ կերպաս մը հիւսելու համար, ինչ որ պէտք է ընել, նոյնը կ'ընեն այս խոշոր կտաւը հիւսելու: Հիւսուած կերպաս մը կը կտրեն, կը ձեւեն, կը կարեն՝ անկէ հանդերձ շինելու համար. տափատ մը հանդերձ մ'է, շրջագգեստ մը, բաճկոնակ մը հանդերձներ

են, զիտէք թէ հանդերձները ինչ բանի կը դործածուին կամ ինչ օգուտ ունին. — Ասոնք մեզ հագնելու համար են: Նաեւ զմեզ ցուրտէն պահպանելու, վասն զի ձմեռը երբ որ անձրեւ կամ ձիւն կ'ուգայ և հովը կը փչէ, այն ատեն շատ պիտի նեղուէինք, եթէ չունենայինք աղէկ և տաք հանդերձներ. — Նոյնպէս տուն, կրակ (կ'ըսեն տղայք): Անշուշտ դուք կը տեսնէք թէ իրապէս բան պէտք է մեր կեանքը պահպանելու համար. վասն զի ուտելով ամէն բան չի մննար. այլ պէտք է մարդու հագնիլ և բնակիլ. որչափ աշխատութիւն, օգտակար բաներն ընելու համար. առանց հաշուելու այն գեղեցիկ բաները՝ զորս այնչափ կը սիրենք տեսնել: Տղաքներս, բնաւ առանց աշխատութեան բան մը չը լինիր և ոչ ալ ձեռք կը բերուի:

Դիտող: Այս դաշտափարէն սկսելով վարժապետը իր փոքր աշակերտներուն պիտի հասկցնէ աշխատութեան հարկաւորութիւնը, առաւելութիւնները. նոյնպէս անոր արժանիքը. պիտի ըսէ իրենց պարտքն ու երջանկութիւնը պիտի լինի որ մը իրենց ընտանեաց համար աշխատիր. այժմէն իսկ կը պարտաւորին իրենց կարողութեան չափովը անոնց համար փոքրիկ ծառայութիւններ ընելու. և բանի մը պիտանի լինելու համար ունենալու են իրենց մէջ այդ գովելի զգացումը որ թէ բնական է տղայոց և թէ օրինաւոր:

Կը տեսնա՞ք, տղաքներս, այս փողպատին հիւսքը իրապէս նուրբ է. շօշափեցէք և պիտի զգաք որ անիկա թեթեւ է. անիկա չուխայի պէս ծանր և թանձր չէ, այլ փափուկ, մետաքսի պէս ողորկ չէ, և ոչ ալ հաստ կտաւի պէս խորտուբորտ. . . այս ամէնը ինչպէս կը գիտնաք. արդեօք կերպասը տեսնելով կը հասկընաք անոր փափկութիւնը. աչքով կը դատէք անոր ծանր կամ թեթեւ ըլլալը. — Ո՛չ, այլ ձեռքով. այսինքն շօշափելով և զայն վերցնելով: Ի՞նչ կ'ըսուի այն կարողութիւնը՝ որով կը ճանաչենք առարկային

ձեւը, իրենց կարծրութիւնը կամ փափկութիւնը, երբ որ զանոնք ձեռքով կը շօշափէք. — Շօշափման զգացում կամ զգայարան կ'ըսուի: Ո՞րն է շօշափման զգայարանը. — Ձեռքը:

Դիտող: Դասատուն պէտք է ջանայ, եթէ տղայք լեզուի սխալ մ'ընեն, ուղղել: Այս միջոցաւ պիտի վարժուին մաքուր խօսելու, իրենց մտածմանց ճիշդ բացատրութիւնն փնտռել գտնելու:

Հիմա որ դուք այս կերպասը աղէկ տեսաք, անշուշտ ինձ պիտի ըսէք թէ բուրդը ինչպէս կամ հարկէ ձեռք կը բերուի, յորմէ այդ կերպասը շինած են. — Վաճառականաց քովէն: Անշուշտ, սիրելի տղաքներս, երբ որ բուրդ պէտք լինի, կ'երթան զայն վաճառականաց քովէն գնելու. բայց վաճառականը չէ որ ատիկա շինած է. այլ նա եւս ուրիշ տեղէ մը գնելով ձեռք բերած է:

Դիտող: Եթէ ժամանակը ներէ, վարժապետը անշուշտ հոս խօսքէն քիչ մը շեղելով բացատրելու է տղայոց թէ մարդկանց աշխատութիւնը բան մը չստեղծեր. այլ միայն կ'ազդէ նախնական նիւթոց վրայ զանոնք ձեւափոխելու և շինելու. վարժապետը այս դաշտափարին վրայ խօսելով ըսելու է թէ՝ առանց աշխատութեան նախնական նիւթն ալ անօղտակար է մեր պիտոյից, և թէ աշխատութիւնն ալ ինքնին առանց անոր անհնարին է. այսինքն եթէ նիւթ չլինի, աշխատութիւն ալ չը լինիր:

Գիտէ՞ք, բուրդը հարկէ յառաջ կուգայ. — Ոչխարէն: Անշուշտ դուք տեսած էք ոչխարներ. — (Ամէն կողմէն), Այո, այո: Ուրեմն կրնա՞ք ինձ ըսել թէ ոչխարներն ինչպէս են, դուք որ ոչխար տեսած էք, մտածեցէք թէ կ'ուզէք նկարագրել ոչխար մը՝ ձեր այն ընկերին որ բնաւ ոչխար տեսած չէ: Տեսնենք ինչպէս պիտի բացատրէք. — Ես պիտի ըսեմ որ. . . ոչխար մը ձերմակ է: Այդչափն է՝ զոր անոր պիտի ըսէք.

այն ատեն ոչխար չը տեսնող տղան կրնայ մտածել թէ , ոչխար մը թղթի թերթի մը պէս ճերմակ է , կամ թէ սենեկի պատին պէս ճերմակ , (ծիծաղ) . սակայն այս ամէնը ոչխարի մը չի նմանիր . — Ա՛հ , ո՛ր : Ուրեմն սեւ կամ գորշ ոչխարներ ալ կան , և դուք , սիրելի տղաքս , ըսէք ինծի ինչ է ոչխար մը . — Անիկա կենդանի մ'է : Շատ լաւ . բայց ինչ տեսակ կենդանի . թռչուն մը չէ , (ծիծաղ) . ձուկ մը չէ . — Չորս ոտքով կենդանի մ'է անիկա : Ի՞նչ կ'ըսուին այն կենդանիք՝ որք չորս ոտք ունին . — Քառոտանի : Ոչխար մը քառոտանիներու ո՞ր տեսակն է , մտակեր մը չէ . — Ո՛չ : Ուրեմն ինչ է մտակեր կենդանի մը . — Կենդանի մը՝ որ ուրիշ կենդանեաց միտք կ'ուտէ : Ուրեմն ոչխարը . . . ինչ կ'ուտէ . — Խոտ : Ուրեմն անիկա ինչպիսի կենդանի մ'է . — Խոտակեր : Կը ճանչնա՞ր ուրիշ խոտակեր կենդանիներ . — Այո , այծը , կովը , (աչ) էշերը , (աչ) ձիերը : Աղէկ , սիրելի տղաքներս , ձեզի պիտի բացատրեմ թէ բուրգն ուրկէ առաջ կ'ուզայ . բուրգը ոչխարներու հագուստն է . անիկա կակուղ , երկայն , բարակ մազ մ'է : Գարնան ատենը ասոնց մազերը մեծ մկրատով կը կտրեն , ուրուն կ'ըսեն ոչխար խաղէլ . որովհետեւ եղանակը այն ատեն թէ տաք և թէ լաւ կը լինի . ոչխարները չեն մտիր . յետոյ անոնց բուրգը կրկին կ'երկնայ . ինչ պէս կ'երկնան տղայոց գլխուն կտրուած մազերը . այս կտրուած մազերը (բուրգը) նախ աղէկ մը կը լըուան , յետոյ կը մանեն .

Դիտող : Վարժապետը պէտք է հոս քանի մը մանրամասնութեանց մէջ մտնել , ներկայացնելով բոլոր ոչխարի մորթի կտոր մը , և զայն բնակ և շոշափել տալ տղայոց : Յետոյ ի՞նչ մը , եթէ ի՞նչ չունի իր քովն ի պատրաստի , զայն յիշելով բաւականանալու է . բայց բուն առարկան ցուցնելը աւելի լաւ է : Յետոյ վարժապետը ի՞նչ մը վրայ խօսելու է : Նոյնպէս վարժապետը

պէտք է տղայոց բացատրել թէ ինչպէս թելը կը մանեն իլին կամ կարժառին վրայ , յետոյ ըսել .

Երբ որ բուրգին թելը մանուի ինչ գոյն կ'ունենայ . — Ճերմակ : Այո , եթէ բուրգը ճերմակ ոչխարէ առաջ եկած է . իսկ եթէ սեւ կամ գորշ ոչխարէ առաջ եկած լինի . — Սեւ կամ գորշ գոյն կ'ունենայ : Երբոր մէկը կ'ուզէ որ բուրգը ուրիշ գունով , օրինակի համար կարմիր լինի , ինչ պէտք է ընել . — Պէտք է զայն կարմիր ներկել :

Դիտող : Դասատուն այս պատասխանէն օգուտ քաղել ուզելով պէտք է տղայոց հասկցնել Ներկէ և Գուշառէլ բառերու տարբերութիւնը : Գուշառէլ կը նշանակէ երեսանց գոյն մը տալ . իսկ Ներկէ կը նշանակէ ընկղմել թէլը կամ հիւսուածքը այն գոյնին մէջ , որ պէս զի անկէ լաւ մը ծծուի կամ թրջուի :

Երբոր առարկան այսպէս փոխելով անոնց յոգնած ուշադրութիւնը կը հանգչի կը հանգստանայ , վարժապետը պէտք է տղայոց դիտել տայ այն ամեն գեղեցիկ գոյները , ըսելով թէ մարդ կրնայ հաղորդել արդէն չինուած հիւսուածքի մը իր ուզած գոյնը . կամ թէ արդէն գունաւոր հիւսուածքի մը գոյնը կրնայ փոխել , յետոյ անոնց բացատրելու է թէ ինչպէս Ներկէ և Գուշառէլ կը լուծեն գոյնը տաք կամ պաղ ջուրի մէջ՝ ըստ պարագայից և հոն կ'ընկղմեն թէլը կամ հիւսուածքը թէ բուրգ ըլլայ թէ վուշ թէ բամպակ թէ մետաքս :

Այն ատեն վարժապետը եթէ կամի , տղայոց առջեւ ներկելու է կերպասի կտոր մը , երբոր իրենց հետաքրքրութիւնը արթննայ կամ գրգռի . եթէ վարժապետը առձեռն պատրաստ չունենայ իր քովը ներկարարութեան համար պէտք եղած ներկանիւթերը , կրնայ պարզապէս մեղանի չիշ մը առնել և անկէ փոքր ինչ լեցնել բաժակի մը մէջ , և ըսել .

Դիտէք , տղաքներս , թէ ասիկա ինչ է . — Ասիկա մեղան է : Բայց մեղանը ջուր մը չէ որուն մէջ դրուած

է սեւագոյն դոյացութիւն մը . — Այս : Ուրեմն մեկա-
նը սեւ ներկի մէկ տեսակն է . տեսէք (անոր մէջ կ'ըն-
կըզմէ ճերմակ կտաւի կտոր մը) այս կտաւի փոքրիկ
կտորը ճերմակ էր . ահաւասիկ սեւ ներկուեցաւ , ալ
ուրիշ բան պէտք չէ , բայց եթէ թողուլ չորնալ ներ-
կելու գործողութիւնը լրանալու համար :

Գիտող : Եթէ վարժապետը ունենայ իր քովը գոյնե-
րու տուփ մը , կրնայ նոյն վայրկենին փորձի համար
շատ մը օրինակներ ներկել , վերջապէս ղիտել տալ որ
ամեն գոյներու համար ղիտելիքը գլխաւորապէս նոյն է ,
թէեւ յանհունս իրարմէ տարբեր մանրամասնութեամբ :

Երբոր այս արտապահան տեսարանը կ'զբօսցնէ իր մա-
տաղ ունկնդիրները և կը զուարթացնէ անոնց ուշադ-
րութիւնը , այն ատեն վարժապետը վերստին շարու-
նակելու է :

Բայց , սիրելի տղաքներս , մի կարծէք որ ներկարա-
րութեան արհեստը ղիւրին աշխատութիւն մ'է :

Գեղեցիկ գոյն մ'ընելու համար , ինչպէս է այս փոք-
րիկ փողպատին գոյնը . կամ այս բրդեայ օրինակնե-
րուն (ճապոնացի) գոյնը , բայց հաստատուն կամ լաւ
գոյն մը տալու համար պէտք է որ աշխատաւորը կամ
վարպետը լինի կարող անձ մը և աղէկ գիտնայ իր
արհեստը :

Դուք կը տեսնաք սիրելի տղաքներս , թէ որչափ
ճշմարիտ է քիչ մ'առաջ ըսածս , թէ առանց աշխա-
տութեան բան մը ձեռք չ'ընելիք : Երբ պատահի որ
աղտոտէք կամ պատուէք ձեր հանդերձները անհո-
գութեամբ կամ չարութեամբ զձեզ կը մլնասէք , այսին-
քըն բան մը կ'ապականէք կամ կ'եղծանէք որ շատ
գծուարութեամբ կամ աշխատութեամբ կը շինուի , զոր
դուք չէք կարող պատրաստել կամ անոր տեղը լեցնել :

Վարժապետը այսպիսի խորհրդածութեամբ վերջաց-
նելու է իր դասը , որուն նպատակն էր հասկցնել տը-
ղայոց՝ ղիւրենք շրջապատող առարկաները յարգելու , և

զանոնք՝ որ իրենց պիտոյից կը ծառայեն՝ իբրեւ աշ-
խատութեան պտուղ և մարդկային ճարտարութեան
արդիւնք ճանչցնելու է :

~~~~~

Գ. Կարը

Տղաքներս , այս փոքր տուփին մէջ եղած ցոյցերը
կամ օրինակցունները (ճապոնացի) շրջեցէք . քննեցէք
ինչպէս որ սորված էք . ղիտեցէք ամէն մէկուն գոյ-
նը , ծանրութիւնը , հոտը . վերցուցէք անկէ կտոր մը
համին նայեցէք . ղիտեցէք որ եղունգով կը գծուի ,
դանակով կը տաշուի . շփեցէք մատով ամէն մէկ կը-
տորը . մանրեցէք զանոնք՝ յատկութիւնները ճանչ-
նալու համար . քանի մը կաթիլ ջուր թափեցէք վրա-
նին , և պիտի տեսնէք որ ջուրը կը ծծուի , գոյնը կը
փոխուի . վերջապէս երկու կտոր իրարու դարկէք ա-
նոր ձայնը կամ հնչիւնը հասկնալու համար :

Վարժեցէք ամէն առարկայ այսպէս խնամով սորվե-
լու որ ձեզ օգտակար է . վեր ի վերոյ քննութեամբք
դուք մի լինիք . բոլոր զգայարաններնիդ գործածեցէք
ամէն բան հարցնելու և հասկնալու :

Ուրեմն , Արամ , այդչափ խնամքով քննութենէդ
բնջ հասկցար . — Ատիկա հող մ'է : Ի՞նչ տեսակ հող
է ատիկա . — Բրդի կա մ'է կարծեմ : Լաւ , ատիկա
անուն մ'է որ շատ անգամ անոր կը տրուի . բայց ա-
ւելի լաւ է ըսել թէ ատիկա կա է : Ես ընտրեցի քըն-
նելու համար ձեզի ծանօթ մեր երկրէն ելած օրինակ-
ները , բայց անոր շատ տարբեր տեսակները կան , ու
րոյ վրայ յետոյ պիտի խօսինք : Վահան , այս հինգ
կտոր կաւերուն գոյները ինձ ըսէ . — Գորշ , դեղին ,
կարմիր , կապոյտ , կանաչ : Լաւ , բայց կը տեսնէք որ
դեղինը քիչ մը նսեմ է . կարմիրը քիչ մը գորշի կը
զարնէ . կապուտը դորշի կը մօտենայ . կանաչը այն-

չափ կենդանի չէ : Արդ՝ երբոր գոյները այդպէս տը-
կար և փոքր ինչ անորոշ երանգներով կ'երեւին այն
ատեն բառին վերջը կ'էլ մասնիկը կը դրուէ , որով կը
յայտնուի թէ առարկան իսկապէս նոյն գոյնը չունի ,
ինչպէս կարմիր՝ կարմրեկ , այլ անոր մօտ գոյն մը
ունի :

Չոր կաւը բաւական թեթեւ քեկանոյ , այսինքն դիւ-
րաւ կոտրելի և փոշիանալի , չօշափած ատենդ կակուղ
իւր փոշին քիչ մը աճառային է , ամէն մարմնոց պէս
հնչական չէ . եթէ լեզուի ծայրովը անոր դիպչուի կը
բռնէ , այսինքն արագութեամբ լեզուին խոնաւու-
թիւնը կը ծծէ և լեզուին դպած տեղը կը չորցնէ :

Խոնաւութեամբ կը մթագնի և հողային մասնա-
ւոր հոտ մը կարձակէ , անշուշտ առանց բննելու այս
ամէնը չի պիտի տեսնէիք կամ գիտնայիք : Այսպէս
բան մը քննելու համար ամէն զգայարանքնիդ ալ
պիտի արթնցնէք զայն դիտելու , որպէս զի կրնաք
զայն պարզապէս և բացորոշ կերպով քննելու հաս-
կընալու : Ահաւասիկ հողի պզտիկ զանգուած մ'որ
այս մօտիկներէն առած եմ , բաղդատեցէք զայն ձեր
սորված կաւին հետ :

Վաւերամ , ըսէ ինծի այս հողին վրայ զիտցածդ . —
Ասիկա կաւի տեսակ հող մ'է , հայրս ինձ ըսաւ թէ
ասիկա *ոկս* կամ *ոյծ* և շատ *կարծր* հող մ'է , որոյ վրայ
պէտք է աւելցնել *մարգ* (կրաքեր կաւ) որպէս զի ցո-
րենն աղէկ բուսնի :

Այդ ամէնը ճիշդ են . բայց պէտք է այս ամէն ըսած-
ներս մօտիկ ընել և օգտիլ . զուտ կաւային արտ մը
զրեթէ անբերրի է , ուր բնականաբար միայն կաթ-
նախոտ (ճագարներու կուտեցնեն) կը բուսնի , և քա-
նի մը քիչ օգտակար խոտեր , ով որ այդպիսի երկրի
մը մէջ բան կը ցանէ չի յաջողիր : Տաք եղանակնե-
րու մէջ այդ հողը կը չորնայ , կը պատռտի , և բոյսք
ծարաւէն կը չորնան , անձրեւի ատեն ջուրը հողին ե-

րեսը մնալով կը փտեցնէ թէ արմը և թէ արմատը :

Սակայն կաւոտ երկիր մը ուր միայն փոքր ինչ աւազ
և կիր կայ , կրնայ լաւ արօտատեղւոյ դառնալ , եթէ
կիրն ու աւազը հոն քիչ մ'աւելի ըլլայ՝ կրնայ ցորեն ալ
ցանելու յարմար ըլլալ : Մարդը՝ որոյ վրայ քիչ մ'առաջ
վաւերամն ըսաւ , կը պարունակէ իւր մէջ կիր և աւազ
ահա այս պատճառաւ է որ զայն (մարդը) կը գործա-
ծեն խիստ կաւոտ երկիրը բարելաւելու , և բնականա-
բար կը նտրեն այն մարդերը որ իրենց մէջ խիստ քիչ
կաւ կը պարունակեն : Մարդին տեղ կրնայ աւազի և
գածի (plâtras) խառնուրդն եւս գործածուիլ , կամ թէ
ծովեզրէն հաւաքուած բարակ աւազները :

Ահա փափուկ , իւղոտ , գորշագոյն կճացեալ բար մը ,
որուն լեզուդ դիպուցած ատեն զօրաւոր կերպով կը
բռնէ , որուն կ'ըսեն *շափ աճա* (savon de soldat) , ա-
սիկա քիչ մը կրոյ և մագնանի (magnésie) խառնուրդ
մ'է , որ շատ տեղեր կը գտնուի գաճաքարի և մարգի
խաւերուն մէջ , և կը գործածուի լաթերու վրայէն իւ-
ղի բիծերն հանելու , և իրօք ալ այդ գոյացութիւննե-
րն ծծելու յատկութիւնն ունի . քանի մը կաւեր որ
այս յատկութիւնն ունին օգտիւ կը գործածուին ճար-
տարութեանց կամ արհեստից մէջ իւղն և ուրիշ պա-
ւարտ նիւթերն ծծելու համար : Ահաւասիկ այս (ցու-
ցընելով) շիշին մէջ , *Ռաբլայ* կաւ մ'որտեւ , որ
տեսակ մը կաւ է , կը գործածուի չուխայի վրայէն
իւղն հանելու :

Նկատեցէք այս կարգ մը շիշերը որ կը պարունակեն
իրենց մէջ *դեղին* , *կարմիր* , *գորշ* փոշիներ , ասոնք ներ-
կարարութեան համար գործածելիք գոյներ են : Ամե-
նէն բարակները կը գործածուին իւղանկարի կամ ջը-
րանկարի համար , իսկ աւելի խոշորները կը գործած-
ուին շէնքեր ներկելու , այս ամէնն ալ կաւ են :

Ահաւասիկ *դեղնակաւ* (ocre jaune) որ շատ երկիրնե-
րու մէջ կը գործածուի իբրեւ դեղին ներկ , և զայն

կարմիր գոյնի դարձնելու համար կը կրօնէն, այսինքն սաստիկ կրակով դեղնակաւը կը տաքցունեն, իր այս գոյնը առաջ կուգայ այն փոքրաքանակ երկաթէն, որ սաստիկ տաքութիւնը անոր դեղին գոյնը կարմիրի կը փոխէ: Կարմրակաւով կը շինեն նկարչութեան մաստիսներ. այս գորը դեղին փոշին ալ դարձեալ կաւ մ'է, որուն կ'ըսեն «էնէն հոլ», ասոր կարմրկեկն ալ կայ, եթէ այս ալ կրացուցուի գորշագոյն կարմիր կը լինի, որ այն ատեն կ'ըսուի կրօնէս հոլ «էնէն հիմա ձեր ներկատուփին մէջ տեսած գոյներն ըստ բնութեան գունաւորեալ կաւեր են: Բայց այս գոյները ձեր տեսած վիճակին մէջ չեն գտնուիր, այլ այդ գոյներն արտադրող կաւը իր մէջ կը պարունակէ ուրիշ աւաղներ և այլ անմաքրութիւններ, աղէկ գոյներ ու նենալու համար, կաւը ջրին մէջ կը լեսեն, և կը թողուն՝ խոշոր կամ ծանր կտորները ջրոյն տակը իջնալ, յետոյ ուրիշ ամանի մէջ կը պարպեն զտեալ հեղուկը որ նուրբ փոշիով խառնուած է, նորէն ատեն մը կը թողուն, որով վերստին ծանր փոշիները կը նրստին ամանին տակը, և անկէ ուրիշ ամանի մէջ կը լեցնեն, այսպէս իրարու ետեւէ 4-5 անգամ նոյն գործողութիւնը կընեն: Յայտնի է որ ամենէն ետքը ջուրը հազիւ թէ անշօշափելի փոշիով ներկուած կը լինի, ահա այս վերջի տակուցը կը ծառայէ այն գոյները շինելու, և այնչափ նուրբ ու թեթեւ է որ շատ օր ետքը կրնայ կազմուիլ, իսկ առջի այն տակուցները ստորին տեսակի արտադրութիւն լինելով աժան կը ծախուին:

Կը տեսնէք, տղաքներս, որ շատ տեսակ կաւ կայ որոցմէ մին քրօն կաւն է, որով կը շինեն սովորական անօթները, վերջապէս ահա բոլորովին ձերմակ և շատ բարակ հատերով կամ մասնիկներով կաւ մը զոր շօշափած ատենդ իւղոտ չէ, այս է գուտ կաւը որուն ասօթն կ'ըսեն, և ուրկէ կը շինեն յաղճապակի:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ (*)

Թէեւ տղայոց տրուած իրազիտական այս ուսումը գիտնական բարձր դաս մը չէ, այսու ամենայնիւ նախապէս դասատուը պէտք է որ առ ձեռն ունենան այն առարկաներն որոց վրայ կ'ուզեն դասախօսել և կանխաւ նոյն դասին համար պատրաստուած լինին, նոյնպէս դասի առարկաներն ամենէն ընտանեկան ու սովորական բաներէն առնուած լինելու են: Այս մասին բնութեան երեք կարգերն վարժապետին անսպառելի նիւթ կուտան: Կենդանական կարգէն այն առարկաներն. ինչպէս փիղ, գոմէշ, դլփին և այլ այսպիսիք, որ դժուարին կամ անյարմար են, տղայոց ներկայեցնելը կրնայ զանց առնուիլ, և միայն անոնց պատկերները ցոյց տալով գոհ լինել, բայց անոնց ոսկորներէն, եղջիւրներէն շինուած առարկայ մը ձեռք բերելն զիւրին լինելով, կրնայ այդ առթիւ նոյն կենդանեաց թէ ոսկերակազմին (կմախք) և թէ այն առարկայից արուեստներու մէջ ինչ բանի գործածուելուն վրայ տեղեկութիւն տալ:

Բուսական կարգէն դասատուն կրնայ այլ և այլ արմատներ, տարբեր ձեւով տերեւներ, ճիւղեր (ծառին կեղեւը, փայտը, ծուծը ցուցնելու համար), ծաղիկներ, պտուղներ առնելով անոնց վրայ դասախօսել:

Հանքային կարգէն ծանօթ մետաղներ բարեր, կաւեր առնելով անոնց վրայ խօսել: Թէեւ աւելի դիւրին և լաւ կը լինի, թէ վարժապետաց և թէ տղայոց, եթէ այսպիսի դասերու համար բնապատմական հաւա-

(*) Մեր սոյն գործոյն տպագրութեան ատեն ժամանակի, տեղւոյ, դրամի անձկութեան եւ քանի մ'ասոնց յարակից պատճառներու համար չը կրցանք ըստ արժանւոյն մեր ուշադրութիւնը դարձրնել ինչ ինչ կետերու վրայ:

քածուններ ունենան ազգային ամէն դպրոցներ, զորս ձեռք բերելն ոչ այնչափ դժուարին և ոչ այնչափ թանկագին է, բաւական է որ կամք և հասկացողութիւն լինի : Իսկ այն դպրոցք որ այդ տեսակ հաւաքածուններէ և պատկերներէ զուրկ են, իրենց շուրջըն եղած առարկաներովը դո՛ւ լինելու են :

Ամէն բանիմաց վարժապետ գիտէ որ եթէ իր դասերն աշակերտաց սիրելի չը լինին, կամ չկրնայ սիրելի ընել, իր աշխատութիւնն ապարդիւն կը լինի. ուստի իր դիւսաւոր ջանքերէն մին եւս զայն տղայոց սիրելի ընել պիտի լինի. և ինչպէս յայտնի է, որ տղայք սովորաբար իրենց դասին վերջի մասը աւելի լաւ կ'ըմբռնեն. ուստի լաւ կը լինի որ դասերն բարոյականով մը վերջանան. որն որ նոյն դասէն բըզխած և անոր բնական արդիւնքը կամ հետեւանքը պէտք է լինի. և որովհետեւ չէ կարելի ամէն դասէ բարոյական հասնել, ուստի լաւ է որ նոյն դասին կցուի զրոյց մը, մանրամէլ մը, կամ բնական բանի մը նըկարագիրը, որ տղային երեւակայութիւնը զրգուելով կամ արթնցնելով, զայն անմոռանալի պահել կուտայ անոր յիշողութեան մէջ : Տղայք այս տեսակ բաներուն նկարագրութենէն աւելի կը շահին քան թէ առասպելներէ կամ յուշկապարիկներու պատմութիւններէ, որք կրնան զտղայս մոլորեցնել կամ երկբայութեանց մէջ ձգել : Նոյնպէս լաւ է թոյլ տալ որ դասի այս բարոյական խորհրդածութիւնը կամ հետեւութիւնը տղան ինքնին ստիպուի գտնելու և անկէ խօսք մը ձեւացնելու : Ի վերջոյ սոյն դասերուն համար իբրեւ ընդհանուր կանոն, վարժապետք հետեւեալ կարեւոր գիտելիքն անմոռանալի պահելու են իրենց մօտաց մէջ : 1. Վարժեցնել տղայոց որ աչքով տեսած առարկաները միշտ դիտեն : 2. Հարցնել տղոց թէ ինչ միջոցաւ դիտած են զանոնք : 3. Վարժեցնել որ իրենց դիտած բաներէն հետեւութիւն մը հանեն. այսինքն՝

երբ տղայք բան մը դիտեն, պէտք է որ իրենց այս դիտողութենէն յետոյ՝ անոր վրայ ինչ ծանօթութիւն կամ գաղափար որ ունեցան, զայն պատմեն բերանացի կամ գրաւոր : 4. Վարժեցնել որ իրենց այդ ստոյգ կամ սխալ ծանօթութիւնը պարզ և յստակ կերպով յայտնեն : 5. Ուղղել տղային այդ սխալ գաղափարը կամ ծանօթութիւնը : 6. Ուղղել լեզուի սխալանքը և ըստ կարելւոյն իրենց գտնել տալ անոր յատուկ եղող բառը : 7. Դասին կցել բարոյական հետեւութիւն մը և իբր բովանդակութիւն, դասին կարեւոր կէտերէն վրայ հարցումներ ուղղել տղայոց :

Թերեւս մեր դասատուներէն շատին դժուարին գայ ասոր գործածութիւնը (*) և ի սկզբան նեղուին վասն զի իրենց համար նոր է, սակայն թող վստահ լինին որ այս նեղութիւնը ժամանակաւոր է, եթէ անգամ մ'որ հաստատամտութեամբ յաղթեն այդ դժուարութեանց, այն ատեն այս տեսակ դասախօսութենէ պիտի գտնան մեծ արդիւնք և պիտի զգան մեծ հաճոյք :

(*) Յայտնի է որ 1-2 ոսկի ամսական առնող եւ 40-80 տոյց մինչեւ երեկոյ միայնակ հսկող եւ դասախօսող վարժուհի կամ վարժապետ, այս կերպով չէ կարող դասախօսել : Ինչպէս որ այդչափ տղայ միայնակ մէկ անձի մը յանձնելը նշան է, թէ բարոյապէս եւ թէ անձնապէս անոնց վնասման, նոյնպէս եւ անկէ արդիւնք չուսալն նշան է անմտութեան. վասն զի բնական է որ այդչափ բազմամարդ տեղերու օղն ապականելով տղայոց թոքերը կը վնասուին, արիւնը կը թիւնաւորի եւ իրենք թուլնալով կը թմբին, որով ոչ դասատուին եւ ոչ աշակերտին քով ուսուցանելու եւ ուսանելու կարողութիւն եւ եռանդ կը մնայ, հետեւաբար տղայք փոխանակ դպրոցներէն օգտուելու՝ վնասուելով տուն կը դառնան : Այս պարագային մէջ մեղաւորն է զայդ այդպէս գործադրել տուողը, իսկ վնասուողն է ամբողջը ազգը :

